

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav informačních studií a knihovnictví

Diplomová práce

Marie Pallová

**Knihy olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského (†1598):
soukromá knihovna, nebo nástroj komunikační strategie?**

The Books of Bishop Stanislav Pavlovsky of Olomouc († 1598): A
Private Library or a Tool of Communication Strategy?

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 27.07.2025

Marie Pallová

Poděkování

Zde bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce, již byla PhDr. Lenka Veselá, Ph.D., za poskytnutí hodnotných a důležitých rad, trpělivosti a podpory během vypracovávání vybraného tématu. Zároveň bych také ráda poděkovala mé rodině a přátelům za podporu.

Klíčová slova (česky):

Stanislav Pavlovský z Pavlovic|Olomoučtí biskupové|soukromé knihovny|švédská knižní kořist|16. století|Olomouc

Klíčová slova (anglicky):

Stanislav Pavlovský from Pavlovice|Bishops of Olomouc|personal libraries|Swedish literary spoils of war|16th century|Olomouc

Abstrakt

Práce navazuje na výzkum Jana Kašpara, jenž se okrajově věnoval knihám spojeným s olomouckým biskupem Stanislavem II. Pavlovským prostřednictvím jeho supralibros. Cílem této práce je provenienční a obsahová analýza knih s Pavlovského supralibros, a to jak z hlediska jejich typografické skladby, tak z hlediska dalších případných vlastníků. Výzkum se zaměřuje na otázku, zda tyto knihy představují osobní knihovnu aktivně budovanou Pavlovským, zda byly získány darem, nebo sloužily k ovlivňování společenských vrstev v rámci protirekatolizačního úsilí. V praktické části byly využity analytická a historicko-komparační metoda, přičemž byly zmapovány jak již známé exempláře, tak nově identifikované svazky. Výsledky podpořily hypotézu, že Pavlovský knihy cíleně distribuoval, aby posílil autoritu katolického kléru. Vedlejším přínosem práce je nový pohled na supralibros jako nástroj osobní i profesní reprezentace.

Abstract

This thesis builds upon the research of Jan Kašpar, who briefly examined books associated with the Olomouc bishop Stanislav II Pavlovský through his supralibros. The aim of this thesis is a provenance and content analysis of books bearing Pavlovský's supralibros, focusing both on their typographic composition and potential subsequent owners. The research investigates whether these books constituted a personal library actively built by Pavlovský, whether they were acquired as gifts, or whether they served as tools for influencing certain social strata as suggested by some historical sources. In the practical part, analytical and historical-comparative methods were applied to map both previously known volumes and newly identified ones. The findings support the hypothesis that Pavlovský deliberately distributed books to strengthen the authority of the Catholic clergy. The study also offers a new perspective on the supralibros as a means of both personal and professional representation.

Deklarace použití AI:

Při přípravě této diplomové práce jsem využila ChatGPT za účelem provedení stylistické úpravy textu. Klíčové prompty, které jsem použila, jsou následující: proved' stylistiku. Po použití tohoto nástroje jsem důkladně revidovala a upravila obsah podle potřeby a plně přejímám odpovědnost za výslednou podobu práce.

During the preparation of this diploma thesis, I used ChatGPT in order to make stylistic adjustments to the text. The key prompts I used were the following: do the styling. After using this tool, I have reviewed and edited the content as necessary and take full responsibility for the final content of the publication.

Obsah

1. Úvod	8
2. K počátkům rekatolizace na Moravě	10
3. Olomoucký biskup a kníže Stanislav II. Pavlovský z Pavlovic	13
3.1. <i>Cesta kanovníka vstříc biskupskému stolci</i>	13
3.2. <i>Potvrzení knížecího titulu a obnova prestiže olomouckého biskupství</i>	14
3.3. <i>Zástupce habsburských zájmů na území Polska</i>	18
3.4. <i>Závěr biskupova života a jeho rekatolizační dědictví</i>	19
4. Soukromé knihovny českých katolických prelátů	20
4.1. <i>Knihovna pražského arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice</i>	20
4.2. <i>Knihovna probošta pražské kapituly Jiřího Bartholda Pontana z Breintenberka.</i>	21
4.3. <i>Knihovny olomouckých kanovníků</i>	22
4.4. <i>Existence „biskupské knihovny“ Stanislava Pavlovského v Kroměříži</i>	23
5. Distribuce uměleckých předmětů a knih jako prostředek k podpoře rekatolizace	25
5.1. <i>Vztah katolické církve a knihtisku</i>	25
5.2. <i>„Mecenášství“ Stanislava Pavlovského</i>	26
6. Dochované exempláře spojené s osobou olomouckého biskupa	29
6.1. <i>Popis Pavlovského supralibros</i>	29
6.2. <i>Obsahová charakteristika dochovaných knih</i>	40
6.3. <i>Pravděpodobný vliv na dochování knih s biskupovým supralibros do dnešní doby</i>	46
6.4. <i>Další majitelé</i>	47
6.4.1 <i>Distribuce za biskupova života</i>	47
6.4.1.2. <i>Církevní osoby</i>	47
6.4.1.3. <i>Šlechtické prostředí</i>	50
6.4.2. <i>Sekundární šíření knih po biskupově smrti</i>	51
6.4.2.1. <i>Osoby</i>	51
6.4.2.2. <i>Instituce</i>	53
7. Závěr	58
8. Soupis použité literatury a zdrojů	60
9. Příloha: Soupis analyzovaných děl	64

1. Úvod

Knihovny církevních představitelů 16. století představují v českém prostředí relativně málo probádanou oblast. Jejich majitelé je přitom velmi často nebudovali výlučně pro soukromé účely. Tyto knihovny sloužily nejen jejich vlastníkům při každodenní úřední činnosti. Na rozdíl od necírkevních soukromých knihoven se obvykle stávali součástí institucionálních církevních knihoven, někdy s velmi jasným programovým záměrem.

V současnosti existuje několik prací, které se zabývají osudy knižních celků v majetku jednotlivých českých církevních prelátů. Například Anna Skýbová se v roce 1970 věnovala *Knihovně pražského arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice*.¹ Další významný příspěvek představuje připravovaná monografie Lenky Veselé ve spolupráci s Jindřichem Markem s názvem *Collectors and Readers: Manuscripts in Czech Libraries of the Rudolphine Period* (2025).² Jedna z kapitol této publikace je věnována právě knihovnám katolických prelátů; vedle Antonína Bruse z Mohelnice je zde analyzována například i knihovna probošta pražské kapituly Jiřího Bartholda Pontanuse z Breitenberka. Přesto však zatím chybí syntetická publikace, která by tyto poznatky sjednotila a komplexně představila problematiku knižní kultury církevních elit raného novověku.

K osobnosti olomouckého biskupa Stanislava II. Pavlovského z Pavlovic byla publikována řada odborných studií. Nejvýraznější z nich je monografie *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579–1598): Biskup a mecenáš umírajícího věku* (2009), v níž Ondřej Jakubec a kolektiv autorů představují Pavlovského jako významnou církevní a kulturní osobnost moravského rekatolizačního úsilí.³ Jaroslav Pánek ve studii *K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době: Zprostředkovatelská úloha světských a církevních vrchností* (1990) popisuje Pavlovského práci s rekatolizační literaturou a jeho vliv na šíření těchto tisků v rámci rekatolizační politiky.⁴ Lenka Veselá ve svém textu *Švédská knižní kořist z českých zemí* (2025) krátce zmiňuje možnost existence biskupské knihovny za Pavlovského episkopátu.⁵

¹ SKÝBOVÁ, *Knihovna arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice*, 1970.

² VESELÁ a MAREK, *Collector and Readers: Manuscripts in Czech Libraries of the Rudolphine period*, 2025 (v tisku).

³ JAKUBEC, *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598)*, 2009.

⁴ PÁNEK, *K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době: (zprostředkovatelská úloha světských a církevních vrchností)*, 1990.

⁵ VESELÁ, *Švédská knižní kořist z českých zemí*, 2025 (v tisku).

Z hlediska této diplomové práce je klíčovým zdrojem článek Jana Kašpara *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa Stanislava II. Pavlovského dochované na území České republiky* (2014), který dosud jako jediný podává detailní přehled všech známých 31 exemplářů s Pavlovského supralibros dochovaných na území České republiky.⁶

Cílem této práce je analyzovat účel, k jakému Stanislav Pavlovský využíval knihy opatřené svým reprezentativním supralibros. Stejně jako Jan Kašpar se práce soustředí především na dochované exempláře uložené v institucích na území České republiky, s přesahem k vybraným svazkům, které byly během třicetileté války odvezeny do Švédska. Hlavní otázkou je, zda Pavlovský tyto knihy shromažďoval za účelem budování osobní knihovny, nebo zda je využíval jako prostředek cílené distribuce do specifických církevních, intelektuálních a politických prostředí.

Je přitom nutné mít na paměti, že s jakýmkoli větším počtem knih spojeným s konkrétní historickou osobností bývá automaticky spojován předpoklad o existenci osobní knihovny. Přítomnost supralibros tento dojem dále umocňuje a často svádí k interpretaci, že vlastník choval ke knihám osobní vztah. Tento pohled však mnohdy zastírá jiné možné interpretační roviny.

Struktura práce je následující: první kapitola se věnuje počátkům rekatolizace a roli, kterou v tomto procesu sehrál olomoucký biskup. Druhá kapitola je zaměřena na Pavlovského život a kariéru. Třetí kapitola se obrací k menším i větším knižním celkům pražských a olomouckých duchovních a znovu otevírá otázku existence biskupské knihovny v době Stanislava Pavlovského. Čtvrtá kapitola se zaměřuje na vztah katolické církve ke knihtisku, zejména na jeho využití jako mocného nástroje v boji proti „závadné“ konfesijní literatuře. Poslední kapitola se věnuje samotnému supralibros Pavlovského, darovacím přípiskům, popisu dochovaných exemplářů a míře jejich dochování. Její podkapitola mapuje osudy knih během Pavlovského života i po jeho smrti.

Užitými metodami jsou vedle tvůrčí kompilace z dosavadní odborné literatury k tématu historicko-komparační metoda a další metody obvyklé při analýze historických knihoven. Pro citaci odborné literatury je použit citační styl ČSN ISO 690 (aktualizovaná verze z roku 2022), formou poznámek pod čarou.

⁶ KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa Stanislava II. Pavlovského dochované na území České republiky*, 2014.

2. K počátkům rekatolizace na Moravě

Počátky přechodu od defenzivní k ofenzivní fázi katolické rekatolizace lze vystopovat ve výsledcích tzv. tridentského koncilu. Tento koncil reagoval na rozdělené náboženské prostředí na katolickou a nekatolickou stranu. Nekatolická strana zahrnovala *„jak později „uznaná“ reformovaná vyznání, tak i širokou škálu regionálně i nadregionálně působících sekt“*⁷ s rozdílnými konfesními principy. Vznik nových konfesí znamenal reformační vlnu, jež uvrhla Evropu do značné konfesijní, ale i politické nestability. Tridentský koncil trval dlouhých osmnáct let, od roku 1545 do roku 1563. Neusiloval o teologickou a organizační „revoluci“, ale o odpověď na reformaci – nejen odmítavou, nýbrž i hledající pozitivní řešení směrem dovnitř katolické církve.⁸

Jeho rozhodnutí navíc ovlivňovalo dobové mocenské uspořádání, v němž sílil vliv Habsburků, Španělska a Francie. Jednání vyžadovala vytvoření značného prostoru pro kompromisní řešení a nový přístup k celé záležitosti. Připravil tak podmínky pro další vývoj v oblasti pevného nastolení katolické doktríny (tzn. závazného náboženského učení). Zároveň, formou reformních dekretů, cílil na povznesení úrovně vzdělání a morální úrovně duchovenstva. Podobně přísnému dohledu měli být podrobeni i poddaní. Nakonec je třeba zdůraznit, že způsob uskutečnění a míra úspěšnosti rámce vytyčeného koncilem závisely na budoucím přístupu římské kurie.⁹

Morava představovala již od první poloviny 16. století prostor, jenž věřícím nabízel relativně širokou náboženskou svobodu, tedy prostředí s poměrně vysokou mírou tolerance. Nejvýrazněji se zde šířilo zejména luterství, později i kalvinismus. Nové impulzy však přicházely také z řad katolické církve, a to prostřednictvím ambiciózní katolické šlechty, vychované v duchu jezuitské doktríny.¹⁰ Právě na Moravě se pak jednou z nejvýraznějších osobností usilujících o potridentskou obnovu katolické církve stal olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic. Ten reprezentoval novou generaci potridentských prelátů, připravených vést zápas v konfesijně rozdělené Evropě. Pokud však měl tento zápas dopadnout ve prospěch katolické strany, bylo nejprve třeba provést reformy uvnitř samotné církve. Pavlovský svými aktivitami navazoval na úsilí biskupa Viléma Prusinovského z Víckova (1534-1532), zejména v oblasti církevních reforem a v otázkách zajištění práv náležejících olomouckému biskupství.¹¹

Do prosazování protireformačního programu se olomoucký biskup pustil bezprostředně po svém nástupu do úřadu v roce 1579. Cíleně usiloval o nastolení pořádku v síti katolických farností na Moravě. Nejprve však bylo nezbytné odstranit z farností nevyhovující kazatele a nahradit je vhodnými

⁷ SAHEB, *K procesu rekatolizace na Moravě v prvních desetiletích po tridentském koncilu (do roku 1619): s přihlédnutím k poměrům na tzv. mensálních statcích olomouckého biskupství*, s. 14-15.

⁸ DRŠKA a SUCHÁNEK, *Tridentský koncil a jeho reformní opatření – 2. část*, 2017, s. 86-87.

⁹ Tamtéž, s. 86-87.

¹⁰ BALCÁREK, *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*, 2008, s. 14.

¹¹ JAKUBEC, *Úvodem. Stanislav Pavlovský z Pavlovic – olomoucký biskup rudolfínské éry*, 2009, s. 8.

katolickými duchovními.¹² Oba tyto kroky směřovaly k uskutečnění konfesionalizace, tedy k nastolení náboženské jednoty chápané jako společenská povinnost, a zároveň k posílení sebekonfesionalizace, vyjadřující osobní přesvědčení a vnitřní jistotu každého katolíka ve víře.¹³

Stejně jako jeho předchůdci i nástupci si byl Pavlovský vědom obtížnosti plošného prosazení své vůle i rozsahu svých záměrů, tedy proměny katolické církve tak, aby se – včetně své doktríny – znovu stala atraktivní pro věřící. Proti těmto snahám však stály početné zástupy evangelíků a protestantů. Pavlovský proto usiloval o co nejdůslednější prosazení své politiky, a to za využití všech dostupných prostředků – od panovnických nařízení až po církevní cenzuru, přičemž se nevyhýbal ani nátlaku a hrozbám.¹⁴

Další výzvou představovalo přebudování prostředí kléru, které se nacházelo v morálním rozvratu a úpadku vzdělanosti. Vizitace, tedy kontrola duchovní a hospodářské činnosti církevních institucí, provedené v letech 1582–1583, spolu s diecézní synodou z roku 1591, jasně ukázaly, že představa o pevném převzetí náboženské moci katolíky stojí na velmi vratkých a iluzorních základech.¹⁵ Nutnost tolerovat nevyhovující klér pramenila z nízkého počtu duchovních, kteří by dosahovali požadované mravní a intelektuální úrovně. Nedostatek kvalitních kněží v katolické farní síti byl důsledkem několika závažných okolností – na Moravě neexistoval diecézní seminář, výchova duchovních probíhala na zahraničních školách, podmínky na farách byly často ubohé a mnohdy chyběla i znalost domácího českého jazyka.¹⁶

Neustálé konflikty a soudní spory mezi biskupem a olomouckou městskou radou o pravomoci nad církevními institucemi a otázky církevního práva nevytvářely příznivé podmínky pro obnovu diecéze, tedy církevního území spravovaného biskupem. Snaha prosadit požadavky katolické praxe narážela u obyvatel města na řadu sporných bodů – od účasti na bohoslužbách až po svatby a pohřby.¹⁷

Biskupovým úkolem byl i dohled nad konfesijní pravověrností a jejím jednoznačným potvrzením ze strany katolické aristokracie. Chvála následovala v případech, kdy její členové dodržovali základní katolické rituály; naopak v případech prohřešků přicházelo napomenutí. Biskup se o jejich závažnosti a okolnostech ujišťoval prostřednictvím rozsáhlé korespondence, dohledem nad účastí na

¹² PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 17.

¹³ JAKUBEC, *"Sebekonfesionalizace" a manifestace katolicismu jako projev utváření konfesní uniformity na předbělohorské Moravě*, 2003, s. 113.

¹⁴ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 17.

¹⁵ JAKUBEC, *Olomoučtí biskupové a konfesní poměry v Olomouci v potridentském období*, 2009, s. 33.

¹⁶ BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn: 1570–1636: gubernátor Moravy*, 2007, s. 58–59.

¹⁷ JAKUBEC, *Olomoučtí biskupové a konfesní poměry*, 2009, s. 31–32.

církevních obřadech, poutích či přítomností při významných událostech, jako byla volba kmotra nebo patrona.¹⁸

Jiným dokladem věrnosti katolické šlechty víře a církevní jednotě byla její podpora při obecné rekatolizaci prováděné církví na jejich panstvích. V těchto případech bývalo prosazení biskupovy vůle zpravidla bezproblémové. Totéž však nelze říci o jednáních s členy šlechtických rodin, kteří se přikláněli k reformaci. Biskup v tomto ohledu vytrvale usiloval o to, aby se biskupské sídlo stalo centrem převýchovy šlechty a dalších osob směrem k žádoucímu konfesijnímu profilu, tedy k vytvoření „nekompromisní katolické strany“.¹⁹

¹⁸ JAKUBEC, *"Sebekonfesionalizace" a manifestace katolicismu*, 2003, s. 103-104.

¹⁹ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 17-18.

3. Olomoucký biskup a kníže Stanislav II. Pavlovský z Pavlovic

3.1. Cesta kanovníka vstříc biskupskému stolci

Stanislav Pavlovský z Pavlovic se narodil mezi lety 1545 a 1549²⁰ na statku Pavlovice u Pštiny na Těšínsku. Pocházel ze starobylého polského rodu Pavlovských náležejícího k nižší šlechtě. Již v mládí mu byla předurčena církevní dráha, která jej nakonec přivedla do samotného centra dění jako jednu z předních postav nastupující protireformační vlny ve střední Evropě.²¹ Po katolické hierarchii postupoval Pavlovský vytrvale vzhůru, a to nepochybně díky své schopnosti přesvědčivě prezentovat vlastní přednosti i dovednosti, stejně jako díky dobrým kontaktům s vlivnými preláty své doby.²²

Rok po opuštění vratislavské diecéze a příchodu do brněnské kapituly obdržel Stanislav Pavlovský v roce 1567 první svěcení a o dva roky později, roku 1569, získal olomoucký kanonikát.²³ V olomoucké kapitule následně dosáhl roku 1573 pozice kanovníka a v roce 1575 se stal proboštem v Brně.²⁴ V té době studoval v Římě na kněžském semináři Collegium Germanicum, a to v souladu s požadavkem tridentského koncilu z roku 1563, jenž členům kapitul ukládal povinnost získat doktorát z kanonického práva.²⁵ Studium, které ukončil v roce 1574, mu přineslo nejen titul doktora, ale také cenné kontakty s kardinálským sborem – například s varmijským biskupem a papežským legátem Stanisławem Hosiem (1504-1579) a dalšími významnými osobnostmi. Úzké napojení na římské prostředí mu umožnilo propojit osobní i církevní aktivity a zajistit si trvalé zázemí v podobě vlivných agentů pro budoucí potřeby.²⁶ Po návratu ze studií získal Pavlovský ještě roku 1576 titul apoštolského notáře.²⁷

V následujících letech se Pavlovský ucházel o významný úřad olomouckého biskupa, který se uvolnil po smrti Jana Mezouna na počátku roku 1578. V průběhu vyjednávání se k jeho kandidatuře postupně přidávali další významní podporovatelé: vedle dlouhodobého zastánce, nejvyššího kancléře Českého království Vratislava z Pernštejna (1530-1582), jej podpořil také pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice (1518-1580), přízeň si získal rovněž u jezuitů i některých členů olomoucké kapituly.

²⁰ Rok narození není přesně znám, viz ŠTĚPÁN, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic, v letech 1579–1598*, 2009, s. 6.

²¹ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic. Duchovní kníže na prahu rekatolizace českých zemí*, 2009, s. 15, KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 13.

²² PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 15.

²³ JAKUBEC, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby. Umělecké objednávky biskupů v letech 1533–1598, jejich význam a funkce*, 2003, s. 59.

²⁴ Jan Štěpán informací o udělení brněnského probošství pokládá Pavlovskému do roku 1577. ŠTĚPÁN, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského*, 2009, s. 11, Tím se odlišuje od Jana Kašpara, Jaroslava Pánka a Ondřeje Jakubce, kteří shodně zasazují tuto událost již do roku 1575. KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 13, PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 16, JAKUBEC, *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů*, 2003, s. 59.

²⁵ ŠTĚPÁN, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského*, 2009, s. 10.

²⁶ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 16.

²⁷ ŠTĚPÁN, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského*, 2009, s. 11.

Tato vlivná podpora, v kombinaci s Pavlovského schopnostmi politika a diplomata, vedla dne 11. června 1579 k jeho zvolení do čela olomouckého biskupství – jak bývá u tohoto úřadu zvykem – byl oficiálně jmenován v následujícím roce.²⁸

Tehdejší doba neslibovala nově nastupujícímu představiteli katolické církve na Moravě snadný úděl. Čelil celé řadě problémů, které bylo třeba vyřešit. V první řadě šlo o obnovení autority biskupské instituce, narušené mimo jiné nečekanou výměnou čtyř Pavlovského předchůdců, kteří byli údajně otráveni kanovníkem Janem Philoponem Dambrowským (1540-1586/87). Dalšími výzvami byla náprava neposlušného a nevzdělaného kléru a vyřešení přetrvávajících obtíží spojených s vysokými finančními náklady na správu biskupství. Nejvyšší prioritou však bylo naplnění protireformačního programu a navrácení moci do rukou katolické církve.²⁹

3.2. Potvrzení knížecího titulu a obnova prestiže olomouckého biskupství

Do popředí se však pozvolna dostával zásadní problém, který představoval hlubokou propast mezi formální mocí biskupa a realitou zhmotněnou v podobě mocenské síly moravských pánů a dalších představitelů stavovské společnosti. Tím se již od počátku jasně definovalo prostředí, kde měl nově zvolený biskup hledat své budoucí spojence a podporovatele. Nové klíčové zdroje podpory nenacházel na Moravě, nýbrž v Čechách. Vlivný okruh lidí představoval dvůr panovníka, samotný panovník, a nakonec česká zemská vláda se silnou převahou katolického panského stavu. Čeští katoličtí páni obsadili vlivné pozice purkrabího, kancléře a hofmistra. První jmenovanou pozici obsadil Vilém z Rožmberka (1535–1592) a hned druhou, již zmíněný, Vratislav z Pernštejna (1530–1582). Bez jejich pomoci by těžko bylo možné uskutečnit změny, kterých chtěl biskup během svého episkopátu dosáhnout. Neznamenalo to, že by na Moravě nebyli usazení vlivné katolické osobnosti. Zmínit lze například zemského hejtmana Hanuše Haugvice z Biskupic (narozen 1450) či podkomořího Mikuláše z Hrádku. Nicméně jejich politický vliv nebyl tak výrazný v porovnání tím, co mohlo nabídnout české prostředí.³⁰

Pevnou pozici Pavlovskému zajistil právě Pernštejn, osobnost znalá moravských poměrů, stojící po biskupově boku již od získání úřadu brněnského probošta roku 1577. Vztah těchto politických partnerů stál nadřazen všem ostatním, což je ostatně vidět na jejich bohaté korespondenci udržované prostřednictvím registrátora české kanceláře Stanislava Rogojského až do jeho Pernštejnovi smrti roku 1582. Pernštejn představoval spojení mezi Pavlovským a císařem Rudolfem II. (1552–1612). Biskup si to uvědomoval a snažil se tuto přízeň udržet na odpovídající úrovni; byť se to vymykalo tehdejším

²⁸ JAKUBEC, *Kulturní prostředí a mecenáš olomouckých biskupů*, 2003, s. 17.

²⁹ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 17.

³⁰ Tamtéž, s. 19-20.

obvyklým způsobům. Například se jednalo o poskytnutí finančních prostředků samotnému Pernštejnovi či zajištění relikvií pro jeho manželku, kterou byla Marie Manrique de Lara y Mendoza (1538–1608). Kontinuální udržování příznivých vztahů znamenalo zajištění správných výsledků v budoucnu.³¹

I díky podpoře panovníka, především prostřednictvím české kanceláře, měl Pavlovský otevřenou cestu k reformaci. Budoucí kroky však musely být podnikány s opatrností, která by nevzbudila nežádoucí pozornost. Nemohl si dovolit přílišnou razanci, aby hned zpočátku nevyvolal odpor nekatolické stavovské obce. Zvolená taktika proto vyžadovala zapojení celé řady zprostředkovatelů – především panovníka a nejvyšších zemských úředníků. Cílem bylo prosazovat jednotlivá nařízení a příkazy tak, aby biskup nemusel vystupovat otevřeně jako jejich hlavní iniciátor. Touto cestou se mu podařilo prosadit například mandát z roku 1580, který vyzýval opaty a probošty k finančnímu zajištění vzdělání budoucích pomocníků církve, nebo patent umožňující dosazování katolických kněží na pozemcích Pernštejnů.³²

Vedle Vratislava z Pernštejna našel Pavlovský spojence i v jeho nástupci Adamovi II. z Hradce (1549–1596) a nově také v českém velmoži Vilémovi z Rožmberka. Také v tomto případě usiloval biskup o udržení přízně a následně o její využití k aktivnímu prosazování svých zájmů, zejména formou zásahů do náboženských otázek. Neobešlo se to však bez nutnosti taktizovat vzhledem k Rožmberkovu politickému postoji, jenž byl v otázkách víry často kompromisní.³³ Přesto právě s touto i další podporou, bez níž by jen těžko mohl obstát, dokázal biskup vést střet s nekatolíky s větší ofenzivní silou, než by mu bylo jinak vůbec umožněno. Vytrvale vystupoval proti obsazování důležitých světských i církevních pozic nekatolíky. Tyto „*hady a prašivé ovce*“, jak je sám nazýval, chtěl nechat potlačit a potrestat „*přísnou rukou a exekucí*“.³⁴

Restituční snahy potridentské katolické církve, které Pavlovský prosazoval, se často míjely s proklamacemi o „*pokoji, svornosti a lásce*“. Namísto hledání společné shody mezi představami a realitou spíše přispívaly k narůstajícímu napětí a k prohlubující se nerovnováze mezi mocenskými celky. Vyvrcholením této situace byla audience u císaře Rudolfa II. v roce 1586. Ačkoli panovník vznesl výtky vůči oběma znesvářeným stranám (Stanislavem Pavlovským, moravskými zemským soudem a zemskými úředníky), pro Pavlovského měla tato událost zásadní význam. Komise, jež byla ustavena za účelem zajištění příměří v dané záležitosti, byla totiž složena výhradně z katolické šlechty.³⁵

³¹ PÁNEK, *Biskup a kancléř: (Stanislav Pavlovský a Vratislav z Pernštejna 1579-1582 a jejich úloha v počátcích rekatolizace Moravy)*, 1994, s. 36-37.

³² Tamtéž, s. 38-41.

³³ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 21, JAKUBEC, *Kulturní prostředí a mecenáš olomouckých biskupů*, 2003, s. 60.

³⁴ Tamtéž, s. 22-23.

³⁵ Tamtéž, s. 22-23.

Výsledek celé situace posílil biskupovu pozici natolik, že se mohl pustit do dvou zásadních a značně odvážných záměrů. První představoval spor s moravským zemským soudem o pravomoc nad kněžími a druhý, jehož cílem bylo obnovení biskupského knížecího titulu.³⁶

Celý spor o justiční pravomoc nad kněžstvem s moravským zemským soudem trval dlouhých deset let. Šlo o pokračování dlouhodobého boje české církevní moci za osvobození z područí světské autority a za dosažení institucionální nezávislosti. Proces emancipace církve započal v českých zemích již roku 1144, kdy jí bylo za vlády knížete Vladislava II. (1138-1146) uděleno privilegium, které přijal olomoucký biskup Jindřich Zdík (1083-1150). V průběhu následujících staletí se rozsah církevních výsad postupně rozšiřoval. Roku 1206 získalo olomoucké biskupství za vlády Přemysla I. Otakara (1167-1230) právo volby vlastního biskupa. Další pravomoci se nadále kumulovaly – například v oblasti soudnictví nad duchovenstvem. Tím byla potvrzena nezávislost duchovních podléhajících olomouckému biskupství na světské jurisdikci.³⁷

Přestože byla práva a výsady biskupství znovu potvrzena, je patrný rozdíl mezi jejich formálním uznáním a skutečným přijetím. To potvrzuje i jednání světských stavů vůči duchovenstvu koncem 14. století a počátkem 15. století. Během husitských válek dosáhl tento problém vrcholu. Bouřlivé období neubralo nic na privilegiích katolické církve a v 15. století bylo její postavení potvrzeno i stavy samotnými, a to v podobě *Knihy Tovačovské*³⁸, „*že právo duchovní na Moravě jest jako v jiných zemích*“. Realita nebyla na straně biskupství ani v tomto případě - moravský zemský soud nedbal formálního práva duchovenstva a v řadě případů jej obcházel a církevní osoby soudil a trestal.³⁹

Přelomovým obdobím pro katolickou církev na Moravě a pro posílení platnosti jejích privilegií se stalo 16. století. Impuls ke změně vzešel zpočátku ze zdánlivě drobného sporu, který se týkal obsazování far kněžími a placení desátků. Během projednávání však spor nabyl širších právních rozměrů v důsledku osobní urážky protestantského úředníka Oldřicha Valkouna z Adlaru, které se dopustil kanovník Zikmund Skutelan z Herburtovic. Jak již bylo zmíněno, celý konflikt trval deset let, avšak jeho výsledek přinesl katolické církvi na Moravě zásadní potvrzení a obhajobu práv, která jí byla do té doby upírána.⁴⁰

³⁶ Tamtéž, s. 22-23.

³⁷ BREITENBACHER, *Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem*, 1906, s. 98-99 a 368.

³⁸ *Knihy Tovačovská, aneb Pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova zemského hejtmana markrabství Moravského sepsání obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a práv markrabství Moravského* vznikla v rukopisné podobě 80. letech 15. století. Je považována za jednu z nejvýznamnějších knih moravského zemského práva pro předbělohorské období. viz JANIŠ, *Rukopis Tovačovské knihy z roku 1511 ze sbírky Starých tisků Moravského zemského archivu v Brně*, 2016, s. 133.

³⁹ BREITENBACHER, *Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem*, 1906, s. 101-102.

⁴⁰ Tamtéž, s. 98-105.

Pavlovskému se jako zástupci katolické církve na Moravě podařilo dovést svůj záměr ke zdárnému výsledku – brněnskému narovnání z roku 1586. Vedla k tomu dlouhá jednání s pražskými komisaři, během nichž si obě strany vyjasnily své postoje, a posléze i s komisí brněnskou, kde došlo k finálnímu rozuzlení sporu. Důležitou roli sehrála nejen korespondence, ale i zásobování komisařů kvalitním vínem a zvěřinou. Pavlovský dokonce přímo požadoval, aby byla biskupská jurisdikce nad kněžstvem potvrzena písemně a stvrzena podpisy odpovědných osob – císaře i komisařů. Uvědomoval si však, že vítězství není úplné. „*Jest sice pravda, že výsledek komise brněnské byl vlastně negativní, že totiž se pouze zakazovalo soudu zemskému souditi kněze, a to jen do definitivního rozhodnutí císařova, a že tím nebylo vystiženo stanovisko Pavlovského, který tvrdil, že kněz musí jediné před ním ve věcech osobních žalován býti.*“ Přesto mohl být Pavlovský spokojen – podařilo se mu znovu oživit církevní právo a zajistit, aby kněží nebyli předváděni před zemský soud, nýbrž spadali výhradně před biskupa.⁴¹

Prostřednictvím zmíněného sporu se Pavlovský postupně přesunul k jednání o obnovení knížecího titulu. Roku 1587, díky jeho silné podpoře Habsburků projevené i při diplomatických misích v Polsku i finanční podpoře Rudolfa II., došlo k udělení císařského provizoria umožňující olomouckým biskupům užívat knížecí titul. O rok později, s podporou Viléma z Rožmberka, to bylo změněno na privilegium. Tím byl Pavlovský i jeho následovníci pasováni na knížata – a to dědičně. Spolu s povýšením došlo i k získání polepšeného knížecího znaku. I přesto, že se mu podařilo záležitosti spojené se zajištěním privilegia a knížecího titulu vyřešit, čekala ho celá řada budoucích potíží spojených s jeho úřadem.⁴² Za episkopátu jeho nástupce, kardinála Františka z Ditrichštejna (1570-1636), se opět začal projevovat nesouhlas ze strany stavů a nekatolíků s privilegovaností olomouckého biskupského stolce.⁴³

To ovšem neznamenal, že by za Pavlovského působení nevznikaly stále nové konflikty. Již na počátku devadesátých let musel biskup strpět hořkou porážku při snaze dosadit na post moravského hejtmána katolického kandidáta. Ten měl nahradit Hynka Buntálského z Vrbna (1457-1548), jenž si dovolil porušit cenzurní právo náležející olomouckému biskupovi. Namísto něj se úřadu ujal Fridrich z Dubé, podporovatel Jednoty bratrské. Přesto Pavlovský navzdory tomuto nezdaru vytrvale pokračoval ve snaze upevnit své postavení a s postupem času se mu skutečně podařilo dosazovat na klíčové pozice katolicky orientované osoby. Za zmínku stojí získání úřadu nejvyššího komorníka pro Ladislava Berku (1560-1613) či obsazení postu podkomořího Zikmundem z Ditrichštejna (1484-1533).⁴⁴

⁴¹ Tamtéž, s. 367-370.

⁴² BREITENBACHER, *Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem*, 1906, s. 371, PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 23.

⁴³ BALCÁREK, *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba*, 2008, s. 15.

⁴⁴ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 23.

3.3. Zástupce habsburských zájmů na území Polska

Kromě příležitosti prosadit se na vlastním moravském poli dostal Pavlovský i možnost ukázat své schopnosti na prostředí velké evropské politiky jako diplomat habsburské monarchie. K biskupově nelibosti však ani jedna z výprav, které mezi lety 1587–1595 Pavlovský vedl, a které směřovaly na polské území, neskončila nijak slavně. Pavlovský se sám považoval za Slezana a měl k polskému prostředí přirozeně blízko. Jeho dlouhodobé působení na Moravě a silné sepětí s habsburskou monarchií však výrazně oslabily jeho přehled o aktuální politické náladě panující na polské straně. Podobně podcenil situaci i ve své snaze sjednotit Evropu proti Osmanské říši.⁴⁵

První polská výprava proběhla v letech 1587 až 1588 s cílem dosadit na polský trůn jednoho z rakouských arciknížat, Arnošta (1553-1595) nebo Maxmiliána (1558-1618). Pavlovský zprvu nevstoupil do dění špatně – prostřednictvím projevu před varšavským sněmem si dokázal získat jistou pozornost. Jeho další kroky však byly unáhlené a vedly k celkovému nezdaru. Snažil se uspíšit korunovací arciknížete Maxmiliána Habsburského, aniž by však zajistil dostatečné vojenské zajištění Krakova. Nedostatek podpůrného vojska se ukázal jako zásadní slabina a následná porážka v bitvě u Byčiny dovršila neúspěch celé akce. Řešení vzniklé situace pak již nebylo v Pavlovského rukou. Přestože se nadále účastnil jednání, samotné zajištění mírového vyrovnání bylo svěřeno do rukou zkušenějšího Viléma z Rožmberka. Finální dohoda mezi Habsburky a Polskem byla uzavřena roku 1589.⁴⁶

Druhá polská výprava roku 1595 se přesunula do širší vyjednávací sféry. Jejím cílem bylo spojit křesťanské státy proti hrozbě Osmanské říše. I v tomto případě se Pavlovský pokusil jednotlivé strany oslovit obsáhlým a bohatým projevem, avšak nesetkal se s úspěchem. Klíčovým problémem se ukázalo být podcenění aktuální politické situace, čímž otevřel prostor polskému kancléři Janu Zamojskému (1542-1605), který nejenže nejevil zájem o jednání, ale ani o vytvoření jakékoli aliance. Tomu nakonec odpovídal i závěrečný výsledek jednání. Pavlovskému se již na začátku nepodařilo postihnout zásadní rozpory mezi zájmy jednotlivých zúčastněných zemí. Není přitom překvapivé, že „*za takových okolností by se ocital i zkušenější diplomat ve velice obtížném postavení a sotva by mohl dosáhnout vytčených cílů.*“⁴⁷ Tato výprava však znamenala poslední výraznější biskupovu aktivitu na území Polska. Přestože Rudolf II. nadále využíval Pavlovského jako oddaného zastávce habsburské dynastie v polském prostředí, bylo zjevné, že podobnou příležitost již znovu nedostane.⁴⁸

⁴⁵ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 24-25, PÁNEK, *Prelát jako prostředník mezi dvěma národy: (postavení olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského v česko-polských vztazích na sklonku 16. století.)*, 2003, s. 352.

⁴⁶ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 25-26, PÁNEK, *Prelát jako prostředník mezi dvěma národy*, 2003, s. 355.

⁴⁷ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic*, 2009, s. 26.

⁴⁸ Tamtéž, s. 26-27.

Ani soudobá kritika nevynechala příležitost zdůraznit, že „*biskup olomúcký ke škodě domu (...) rakouskýmu byl*“, nebo že „*tak mnoho zjednal, jako by doma seděl, anobrž domu rakouskýmu k škodě a k zlehčení příčinu dal*“.⁴⁹ Jak však již bylo uvedeno, ani zkušenější diplomat by se v dané situaci nevyhnul obtížím. Nastavené podmínky vytvářely nejednotné a proměnlivé prostředí, jehož zvládnutí by si vyžádalo schopnosti zkušenějšího diplomata – jímž Pavlovský nebyl. K biskupovým zásluhám však lze přičíst aspoň částečný úspěch jeho výprav do Polska. To v době bezkráloví představovalo ideální prostředí pro vedení diplomatických rozhovorů mezi poselstvy z celé Evropy. Tím vzniklo příhodné zázemí pro Pavlovského početný doprovod, jenž mohl získávat rozmanité znalosti o jednom z největších států tehdejší Evropy.⁵⁰

3.4. Závěr biskupova života a jeho rekatolizační dědictví

Olomoucký biskup Stanislav II. Pavlovský z Pavlovic zemřel roku 1598 v Kroměříži. Podlehл nemoci, která jej sužovala již od roku 1597. Z dobových pramenů není zřejmé, o jaké konkrétní onemocnění se jednalo; jisté však je, že šlo o vážný stav, jenž se postupně zhoršoval, a nakonec vedl k biskupově smrti. Pohřben byl v Olomouci, v chrámu svatého Václava. K této smutné události jezuita Johann Clingerius (1557-1610) poznamenal: „*Ecclesia Moravia vidua*“, tedy že moravská církev přišla o svého duchovního pastýře.⁵¹

⁴⁹ Tamtéž, s. 26.

⁵⁰ Tamtéž, s. 26-27.

⁵¹ ŠTĚPÁN, „Potřeboval-li by[s]...pro opatření zdraví svého tělesného doktora v lékařství“, *Nemoci biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic*. In: JAKUBEC, Ondřej (ed.): *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598): biskup a mecenáš umírajícího věku*, 2009, s. 84.

4. Soukromé knihovny českých katolických prelátů

K tématu knihoven českých katolických prelátů v období šestnáctého století dosud neexistuje žádná odborná práce, která by toto prostředí pojednávala v obecné rovině. V současné době jsou k dispozici pouze dílčí vědecké práce, věnující se několika větším a ve většině případů malým knihovnám. Z nich je možné odvodit určité prvky specifické pro toto prostředí. Knihovny nebyly budovány pro soukromou potřebu jejich majitelů, nýbrž především pro účely spojené s jejich duchovní a profesní činností. Nešlo přitom ani o projev rodové reprezentace, jak tomu často bývá u šlechtických knižních celků. Měli tak mnohem vyšší ambice – službu církevní správě, nadřazenou fyzické prezentaci – u knih pro potřeby kléru nebyl kladen velký důraz vnější podobu – primárně na knižní vazbu. Hlavní důraz byl kladen na text samotný.⁵² Knihovny zmíněné v této kapitole zde hrají důležitou roli kontextu ve vztahu k „biskupské knihovně“ Stanislava Pavlovského.

4.1. Knihovna pražského arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice

První je knihovna pražského arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice. Ten, jakožto první arcibiskup po sto letech na arcibiskupském stolci, se nemohl spoléhat na knihovnu předhusitských biskupů a celou situaci s obnovou knižní základny pro potřeby pražského arcibiskupství převzal plně do svých rukou.⁵³ S knihovnou počítal jako s přirozenou součástí arcibiskupského paláce již při jeho výstavbě a během svého života ji dokázal zaplnit na dvanácti sty svazky. Později Brus svou osobní knihovnu odkázal arcibiskupství a tím položil základ institucionální knihovny této církevní instituce. Obsah i vnější podoba sbírky plně odpovídaly jejímu pracovnímu a odbornému účelu. Knihy byly využity při úředních činnostech arcibiskupa i celé arcibiskupské instituce. Jednalo se o soudobá díla, především pak opisy starších úředních písemností vztahujících se ke správě církve. Vedle toho soustavně shromažďoval také rukopisy týkající se utrakvismu.⁵⁴ Vlastnil také luteránské tisky, neboť studium nepřátelských spisů nabízelo cestu k odhalení jejich závadnosti a zhooubného vlivu.⁵⁵ V rukopisné podobě měl k dispozici současnou i starší teologii, velké množství biblí a liturgické knihy, které sloužily jak reprezentačním účelům, tak k distribuci ve formě darů různým institucím. Počet rukopisů v Brusově knihovně dosahuje třiceti kusů z celkové počtu 1 200 položek obsažených v pozůstalostním inventáři.⁵⁶

Akvizice knih probíhala především s ohledem na jejich textový obsah, čemuž odpovídala i následná adjustace – knižní vazbě nebyla věnována výraznější pozornost, a proto jeho knihy měly spíše prostý vzhled. Větší pozornosti se dostalo knihám po provenienční stránce. V Brusových knihách se

⁵² VESELÁ a MAREK, *Collector and Readers*, 2025 (v tisku).

⁵³ SKÝBOVÁ, *Knihovna arcibiskupa*, 1970, s. 247.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ SKÝBOVÁ, *Knihovna arcibiskupa*, 1970, s. 255.

⁵⁶ VESELÁ a MAREK, *Collector and Readers*, 2025 (v tisku).

často objevují rukopisné poznámky, stejně jako osobní heslo „*Fortitudo mea et laus mea Dominus et factus est mihi in salutem.*“. Své osobní dřevořezové exlibris vlepoval výhradně do tištěných knih.⁵⁷

Zajímavým aspektem Brusovy knihovny je možnost existence knihovníka jako správce sbírky. Oficiálně sice není doloženo, že by Brus ustanovil některého ze svých služebníků do této funkce, nicméně pravděpodobněji se jeví možnost, že byl k tomuto účelu vybrán kaplan nebo některý z úředníků biskupské kanceláře. Brusova důsledná úřední činnost spíše nasvědčuje domněnce, že si nad knihovnou ponechal osobní dohled, i přes možnou existenci pomocníků při správě sbírky.⁵⁸ Obecně však bylo v šestnáctém století velmi obtížné získat vhodného knihovníka – požadavky na odbornou a jazykovou způsobilost byly vysoké, zatímco prestiž této pozice byla nízká.⁵⁹

Z pozdějších knihoven církevních prelátů je nejznámější knihovna kardinála Františka z Ditrichštejna v Mikulově. Zde se úlohy knihovníka ujal jezuita Jiří Dingenauer (1571-1631), zpovědník a prefekt olomoucké jezuitské koleje. Ditrichštejn jej však nezaměstnal jako stálého správce; Dingenauer byl do Mikulova povolán v letech 1611 a 1627, aby knihovnu uspořádal a sestavil katalog zachycující její tehdejší stav. První katalog byl dokončen do roku 1614, zatímco o existenci druhého katalogu nemáme žádné dochované důkazy – pokud vznikl, nedochoval se. Finální zkatalogizovaná podoba knihovny byla zaznamenána až v roce 1646 švédským komisařem Johannesem Bussowem, těsně před jejím odvezením do švédského království.⁶⁰

4.2. Knihovna probošta pražské kapituly Jiřího Bartholda Pontana z Breitenberka.

O něco mladší je knihovna probošta pražské kapituly a generálního vikáře pozdějších pražských arcibiskupů Jiřího Bartholda Pontana z Breitenberka (1550-1614). Stejně jako o generaci starší Antonín Brus z Mohelnice budoval svoji osobní knihovnu a věnoval ji ještě za svého života pražské kapitule, k čemuž došlo roku 1606. Právě díky odkázání knihoven institucím se Pontanova i Brusova knihovna zachovala částečně do dnešní doby.⁶¹

Celková velikost knihovny Pontanuse z Breitenberka je sice neznámá, avšak je známo, že vlastnil 112 rukopisů a podobné množství prvotisků. Pro své knihy užíval vlastní znakové supralibros jak u rukopisů, tak u tisků, avšak ruční vpisky se dochovaly pouze v rukopisech. Součástí Pontanova zájmu byly materiály k českým světcům (neboli hagiografie) a k českým dějinám rodného místa. Dále

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ SKÝBOVÁ, *Knihovna arcibiskupa*, 1970, s. 254-255.

⁵⁹ VESELÁ, *Knihy na dvoře Rožmberků*, 2005, s. 94.

⁶⁰ TRANTÍREK, *Dějiny mikulovské zámecké knihovny. Část 1, Zámecká knihovna v Mikulově. Část 2, Mikulovská zámecká knihovna do roku 1850: Část 1, Zámecká knihovna v Mikulově*, 1963, s. 9-11, VESELÁ, *Knihovna Františka z Ditrichštejna v dobovém kontextu*, [2006], s. 233-235.

⁶¹ VESELÁ a MAREK, *Collector and Readers*, 2025 (v tisku).

to byly starší kazatelské sbírky, exegetiky⁶², rukopisy z oboru církevního práva, teologická díla nebo teologická polemická díla s utrakvistickým obsahem a vystupující negativně vůči „pikartům“. Právě poslední zmíněná, tedy nekatolická díla, sloužila jako inspirace při tvorbě vlastní práce. Oproti Brusovi se Pontanus aktivně věnoval autorské činnosti. Kromě aktivní akvizice knih obdržel Pontanus řadu liturgických spisů darem od různých osob, které pocházeli z církevního prostředí. Mimo toto prostředí udržoval Pontanus aktivní kontakt i s lidmi (Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic, Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, arcibiskup Martin Medek a další) spadajících do jeho intelektuálního okruhu. Svůj okruh rozšiřoval i o osoby, které působily na rudolfínském dvoře.⁶³

4.3. Knihovny olomouckých kanovníků

Z knižních souborů, doložené v Olomouci před rokem 1600, je na místě uvést tři větší knihovny vlastněné kanovníky: Davidem Prochelem (†1575), Petrem Illicinem (†1585) a Kryštofem Stredeliem. Později, tedy až po roce 1600, dochází k výraznějšímu nárůstu počtu knih a knihoven v olomouckém církevním prostředí. Bohužel je potřeba říct, že zmíněné knihovny jsou známy jen torzovitě, a to hlavně kvůli švédské kořisti.⁶⁴

Prvním jmenovaným je kanovník David Prochel z Bílovce. Od ostatních knihoven jiných členů olomoucké kapituly té doby se lišila v několika bodech. Po obsahové stránce reprezentovala svého majitele jako humanistu a učenice. Svou knihovnu, ze které se dochovalo sedmnáct svazků, daroval jezuitské koleji v Olomouci. Díky tomuto daru byla kolej obohacena o knihy z oblasti historie, rétoriky a náboženství.⁶⁵

Nejzajímavější jsou však Prochelovy knihy po stránce formální úpravy, neboť si dal záležet na vytvoření unikátního tištěného exlibris, často kolorovaného a vlepeného do svazků. V tomto ohledu je jeho počínání v dané době výjimečné. Snaha opatřit své knihy jednotnou vazbou, doplněnou o reprezentativní supralibros nebo grafické exlibris, nebyla v prostředí olomoucké kapituly běžnou praxí.⁶⁶

Další knihovna náležela olomouckému kanovníkovi Petrovi Illicinovi, který byl také literárně činný. Jeho díla měla podobu ostrých polemik, které byly určeny různým společenským vrstvám, a to jak v rukopisné, tak i tištěné podobě. Autorská činnost tohoto kanovníka se odrážela i v obsahovém

⁶² Exegeze „(z řec. *exégésis* – výklad, vysvětlení) V užším smyslu slova výklad bible jako zákl. posvátného textu. Cílem e. není pouhý výklad významu textu, ale též jeho aktualizace tak, aby jeho zásady bylo možno aplikovat na měnící se podmínky života společnosti.“, viz NOSEK, *Exegeze*, 2024.

⁶³ VESELÁ a MAREK, *Collector and Readers*, 2025 (v tisku).

⁶⁴ VESELÁ, *Knihovny olomouckých kanovníků v letech 1565-1642*, 2023, s.23.

⁶⁵ Tamtéž, s. 16-17.

⁶⁶ Tamtéž, s. 16-17 a 23.

složení jeho knihovny – dominovala protiluteránská polemika a spisy představitelů katolické reformace. Také jeho knižní soubor následoval příkladu kanovníka Davida Prochela a byl darován olomoucké jezuitské koleji. Po dalších dvacet let představovaly právě tyto dary nejvýznamnější obohacení, jakého se koleji dostalo.⁶⁷

Posledním jmenovaným byl olomoucký kanovník Kryštof Stredelius. Z jeho velké knihovny se dodnes zachovalo pouhých deset knih. Dvě knihy se dostaly do rukou olomoucké jezuitské koleje a zbytek byl darován kapitulní knihovně. Ta tak získala soubor knih převážně konzervativně zaměřeného čtenáře, tedy především texty středověké a antické.⁶⁸

V pozdním šestnáctém století je při pohledu na olomoucké kanovníky a jejich vztah k instituci olomoucké kapitulní knihovny patrná jistá nedůvěra při svěřování jejich knižních celků. Šlo o důsledek dlouhodobé nedostatečné péče o fond této institucionální sbírky ze strany kapituly. Knihovně ze své vůle darovali své osobní knihy pouze Kryštof Stredelius a David Pipper. Ve druhé polovině šestnáctého století tak šlo především o náhodné přírůstky. Ve většině případů se knihy kanovníků dostávaly do knihovny až po jejich smrti, a to na základě odúmrtního práva.⁶⁹

4.4. Existence „biskupské knihovny“ Stanislava Pavlovského v Kroměříži

Během Pavlovského episkopátu působila na zámku v Kroměříži, který byl biskupskou rezidencí, biskupská kancelář. Vedle biskupových soukromých pokojů se nacházela i místnost s uloženými spisy – nejprve v truhlách, později ve skříních. Ta existovala od roku 1569, tedy již za episkopátu Viléma Prusinovského z Víckova.⁷⁰

V případě Stanislava Pavlovského je doložení existence jeho osobní knihovny poměrně nejednoznačné. Z literatury, vycházející z archivních dokladů, je známo, že biskup nakupoval a financoval vydávání knih za účelem ovlivnění významných osobností i podpory vlastního zázemí – tedy církevních institucí. Tím lze vysvětlit přítomnost jeho tisků v olomoucké jezuitské koleji, knihovně olomoucké kapituly či v knihovně Viléma z Rožmberka, jimiž se budu později zabývat podrobněji.⁷¹ V souvislosti s geografickým umístěním „biskupovy knihovny“, přichází do úvahy sídelní město olomouckých biskupů, Kroměříž.⁷²

⁶⁷ Tamtéž, s. 18-19.

⁶⁸ Tamtéž, s. 10-11.

⁶⁹ Tamtéž, s. 10-12.

⁷⁰ Dle sdělení Lenky Veselé.

⁷¹ PÁNEK, *K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době*, 1990, s. 245-246, VESELÁ, *Švédská knižní kořist z českých zemí*, 2025 (v tisku).

⁷² VESELÁ, *Švédská knižní kořist z českých zemí*, 2025 (v tisku), Dle sdělení Lenky Veselé.

Myšlenku o existenci zdejší biskupské knihovny zpochybnil Beda Dudík. Ten roku 1852 odmítl možnost kroměřížské konfiskace švédskými vojsky během třicetileté války. Tím oslabil domněnku, že pokud knihovna skutečně existovala, mohla být odvezena.⁷³ Zároveň však jeho výzkum připouští alternativu, podle níž mohlo dojít ke zničení biskupského knižního fondu švédskou armádou vedenou generálem Torstensonem (1603-1651).⁷⁴

Dudíkovu hypotézu následně zpochybnil Otto Walde s poukazem na dochované knihy náležející nejen Pavlovskému, ale i jeho přímému nástupci, kardinálovi Františkovi z Ditrichštejna.⁷⁵ Předpokládal, že se tyto knihy obou prelátů mohly nacházet i v prostorách knihovny biskupské rezidence v Kroměříži. Následně spolu s dalšími svazky se dostaly Švédského království jako válečná kořist.⁷⁶ Obě možnosti, dle Cyrila Měsíce, nemají pro potvrzení či vyvrácení existence „biskupské knihovny“ v Kroměříži před rokem 1650 dostatečně pevné podklady.⁷⁷

Tomu nasvědčuje i dobytí města švédským vojskem v roce 1643. Město bylo během krátké chvíle zcela zdevastováno. Drancování ukončil až požár, který se brzy rozšířil a přispěl k ještě větší zkáze. Jeho ničivým plamenům neunikla ani jezuitská knihovna. Ke konfiskaci knih a biskupského archivu v Kroměříži však nedošlo. Místy největšího odcizení knižně-kulturního bohatství se na Moravě staly Olomouc a Mikulov, v Čechách pak hlavní město Praha. K těmto ztrátám došlo v letech 1645 až 1648 a jejich celkový rozsah dosáhl přibližně dvaceti pěti tisíc knih.⁷⁸ Doklady, že by údajná „biskupská knihovna“ podlehlá zkáze ohněm či drancováním nebo snad padla do švédských rukou, nejsou k dispozici.⁷⁹ Badatelé jako Jaromír Pečírka, Beda Dudík a Václav Flajšhans podnikli výpravy do švédských knihoven, avšak v rámci svého výzkumu nenalezli žádné knihy, které by bylo možné alespoň hypoteticky spojit s Kroměříží.⁸⁰

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Na základě Dudíka uvádí WAGNER, *Superekslibris biskupa olomunieckého Stanisława Pawłowskiego*, 2009, s. 98.

⁷⁵ VESELÁ, *Švédská knižní kořist z českých zemí*, 2025 (v tisku).

⁷⁶ MĚSÍC, *Byla zámecká knihovna v Kroměříži vyloupěna Švédy v roce 1643?*, 2001, s. 175.

⁷⁷ Tamtéž, s. 174.

⁷⁸ VESELÁ, *Švédská knižní kořist z českých zemí a nové perspektivy jejího výzkumu*, 2019, s. 158.

⁷⁹ PEŘINKA, *Dějiny města Kroměříže. Díl druhý. Část 1 a 2: Dějiny let 1619-1695*, 1947, s. 209-210.

⁸⁰ MĚSÍC, *Byla zámecká knihovna v Kroměříži vyloupěna?*, 2001, s. 174-175.

5. Distribuce uměleckých předmětů a knih jako prostředek k podpoře rekatolizace

5.1. Vztah katolické církve a knihtisku

Od počátku raného středověku až do příchodu knihtisku měla katolická církev hlavní monopol na vzdělání, distribuci a přístup ke znalostem.⁸¹ Většina evropské populace ani neměla důvod pořizovat si knihy, neboť byla negramotná a nemohla si dovolit mnohdy nákladné kodexy ze skriptorií, převážně psaných v latině. Proto převážná část informací byla předkládána knězi a věřící je přijímali skrze poslechy.⁸²

Změna nastala s příchodem nového média – knihtisku. Církev jej zprvu přijala pozitivně, neboť nepředstavoval žádné riziko a zefektivnila se možnost šířit náboženskou literaturu, hlavně Bibli, rychleji a levněji. Vše se změnilo, když Martin Luther zveřejnil svých 95 *tezí* v roce 1517, rychle se šířící ve velkém množství. Církev si uvědomila doposud skryté nebezpečí. Prostřednictvím knihtisku mohl najednou každý sdílet svůj názor na cokoli, a ten se poté rychle šířil do celého světa.⁸³

Reakce katolické církve však přišla s opožděným nástupem – mezitím v letech 1518 až 1544 dosáhla Lutherova produkce 2 551 tisků, zatímco katolická produkce zaostala s 514 tisky.⁸⁴ Následná protipatření se začala rodit až s Tridentským koncilem. V roce 1546 bylo ve snaze získat kontrolu nad produkcí náboženské literatury rozhodnuto, že bude vyžadován písemný souhlas církve (tzv. *imprimatur*). V roce 1562 pak vznikla zvláštní komise, která připravila seznam zakázaných knih – známý jako *Index librorum prohibitorum*. Seznam obsahoval jména zakázaných a heretických autorů a díla nebezpečná pro katolickou víru.⁸⁵

Trestem za porušení měly podobu exkomunikace nebo trestu ze strany světské moci. Nicméně očekávaný účinek, který se od seznamu očekával, se úplně nedostavil. Ve skutečnosti došlo k opačnému jevu: čím více energie katolická církev věnovala potlačování nekatolické, zejména protestantské literatury, tím větší pozornosti a popularity se jí dostávalo.⁸⁶

Dle Emmy Urbánkové stála za příchodem knihtisku do Čech iniciativa pražské diecéze. Katolická síť far se po husitských válkách nacházela v dezolátním stavu. Tomu i odpovídalo knižní vybavení, které množstvím i stavem nevyhovovalo aktuálním požadavkům na správu a úroveň

⁸¹ SCIALABBA, *The Protestant Reformation and Catholic Publishing: A Framework for Contemporary Understanding*, 2025, s. 2.

⁸² MARK, *The Printing Press & the Protestant Reformation*, 2022, s. 2.

⁸³ Tamtéž, s. 2.

⁸⁴ Tamtéž, s. 2.

⁸⁵ SCIALABBA, *The Protestant Reformation and Catholic Publishing*, 2025, s. 8-10.

⁸⁶ MARK, *The Printing Press*, 2022, s. 2.

duchovenstva. Lze tedy předpokládat, že s podporou pražské kapituly, usilující o obnovení a povznesení katolické sítě far, vznikla první česká tiskárna, jejíž činnost ale skončila již roku 1479. Tak došlo k vytištění první knihy pro potřeby české katolické církve: *Provinciálních statut Arnošta z Pardubic*.⁸⁷ Jednalo se o latinský tisk vytištěný roku 1476 v Plzni.⁸⁸ Knihtisk později využíval i Antonín Brus z Mohelnice, první arcibiskup po obnovení pražského arcibiskupství v roce 1561.⁸⁹ Nicméně nejvýrazněji se o využití knihtisku zasloužil olomoucký biskup Stanislav Pavlovský.⁹⁰ Ve srovnání s Brusem, jenž nové médium využil pouze prostřednictvím jednorázových akvizic, si byl Pavlovský vědom jeho nesporných výhod a aktivně využíval knihtisk jako nástroj katolické církve při budování protireformačních aktivit.⁹¹

5.2. „Mecenášství“ Stanislava Pavlovského

Mecenášství Stanislava Pavlovského lze, podle slov Ondřeje Jakubce více chápat, „ve smyslu literárního mecenátu či podpory akademického humanistického prostředí“, neboť pojem jako takový je v obecnějším slova smyslu spojován spíše s „dvorským uměním, soustavností mecenášských aktivit, či budováním sbírek“. V případě Pavlovského však nebyly tyto aktivity přímo spojené s „mecenášstvím“ prokazatelně doloženy. I z tohoto důvodu je přesnější označení biskupa jako „patrona“ místo „mecenáše“.⁹²

Na Pavlovského popud bylo roku 1593 sepsáno *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*. Autorem tohoto historického a rodopisného díla byl Bartoloměje Paprockého z Hlohol a Paprocké Vůle (1540/1543-1614). Historik, heraldik a genealog, který měl k biskupovi blízko nejen díky společné národnosti, ale i sdíleným zájmům.⁹³

Markantním způsobem se Pavlovského patronát v oblasti knihtisku projevoval ve snaze zvrátit reformační aktivity. Nejvýrazněji se tak dělo při vydávání a šíření katolických literárních děl se silným konfesionálním zaměřením prostřednictvím knihtisku. Pavlovský dohlížel na celý proces – od výběru a schválení, přes jejich pořízení až po následné rozšiřování. Konkrétně vydával a šířil „reformní, dogmaticko-indoktrinační, ale pochopitelně i polemické spisy domácích i zahraničních autorů“.⁹⁴

⁸⁷ Arnoštova statuta jsou církevní předpisy, které měly za úkol definovat klíčové otázky života celé nově vzniklé církevní provincie. Ta zahrnovala pražskou, litomyšlskou a olomouckou diecézi. Předpisy se týkaly kázně, správy a liturgie., BOLDAN, *Počátek českého knihtisku*, 2018, s. 91.

⁸⁸ Tamtéž, s. 130.

⁸⁹ SKÝBOVÁ, *Knihovna arcibiskupa*, 1970, s. 241.

⁹⁰ VESELÁ, *Knihovny olomouckých kanovníků*, 2023, s. 9.

⁹¹ VESELÁ a MAREK, *Collector and Readers*, 2025 (v tisku), PÁNEK, *K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době*, 1990, s. 244-247.

⁹² JAKUBEC, Stanislav Pavlovský z Pavlovic - mecenáš věku konfesionalizace, 2009, s. 55.

⁹³ KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 14.

⁹⁴ JAKUBEC, Stanislav Pavlovský z Pavlovic - mecenáš, 2009, s. 55-60.

Biskup si byl vědom nezbytnosti využívat rozmanité prostředky k potírání šíření „závadné konfesijní četby“. Proto vedle potlačování a pálení knih usiloval také o co nejúčinnější využití všech dostupných prostředků k prosazení převahy katolické literatury nad spisy ostatních konfesijních uskupení. Aktivně zajišťoval knihy z tiskáren v Olomouci, Litomyšli či Praze. Z konkrétních moravských tiskáren lze zmínit především litomyšlskou tiskárnu Ondřeje Graudence (†1618), kterou biskup využíval v letech 1582 až 1584. V polovině osmdesátých let pak svou pozornost zvýšeně zaměřil na tiskárny působící na území Prahy. Právě odtud pochází doložený nákup, který zprostředkoval biskupův bratr Hanuš Pavlovský. Nákup zahrnoval „*po padesáti výtiscích Canisiova Malého katechismu (Praha 1584), českých liturgických příruček o přijímání Večeře Páně a Šturmovy Krátkého ozvání proti Jednotě bratrské (Praha 1584), dále deset až patnáct exemplářů traktátu Tomáše Kempenského O následování Pána Krista (Praha 1578) a jiné knihy včetně třiceti modlitebních knížek vytištěných pro pražské arcibiskupství*“.⁹⁵ Byť existují jen kusé informace o konkrétních exemplářích a objednávkách knih zaznamenané v biskupově korespondenci, jde i tak si představit okolnosti související s rozšiřováním knih biskupem, třebaže jen částečně.⁹⁶

Pavlovský osobně dohlížel na obě fáze života vybraných knih, a to konkrétně od výběru až po jejich účelnou distribuci.⁹⁷ Všechny knihy měly vždy již předem daný svůj účel, ten se odvíjel nejen od společenské role (kdy byla kniha věnována třeba jako novoroční dárek), ale záleželo i určitých funkcích. Ty byly ovlivněny konkrétním prostředím, kterému byly tyto knihy určeny, a na osobách, které je měli obdržet. Příjemci byly osoby pocházející z obou znesvářených táborů – katolíků (nejvyšší purkrabí Vilém z Rožmberka, nejvyšší kancléř Vratislav z Pernštejna a další) i stoupenců reformace (stoupenec jednoty bratrské Fridrich ze Žerotína (1530-1598), novo-utrakvista a člen české zemské vlády Burián Trčka z Lípy a další). Jednu stranu utvrzoval ve stálosti víry, druhou se snažil zviklat a přivést ke konverzi na „správnou stranu“.⁹⁸

V nesčetné korespondenci s konkrétními aktéry politicko-náboženského prostředí kladl důraz na efektivní způsob ovlivňování cílových osob. Ten spočíval v přesvědčivé prezentaci knižních darů, jež měly povzbudit zvědavost obdarovaných. Docílil toho tak, že je uváděl do nevědomosti – vybízel je sice k četbě doručených knih, avšak záměrně jim nesdělil jejich obsah, ba ani samotné názvy.⁹⁹

⁹⁵ Tamtéž, s. 245.

⁹⁶ Tamtéž, s. 244-245.

⁹⁷ PIŠNA, *Co přinese výzkum proveniencí výzkumu čtenářské kultury raného novověku a naopak?*, 2013, s. 60, JAKUBEC, Stanislav Pavlovský z Pavlovic - mecenáš, 2009, s. 55.

⁹⁸ Tamtéž, s. 60.

⁹⁹ PÁNEK, *K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době*, 1990, s. 245.

Vedle příjemců z řad aristokracie tvořilo další výraznou skupinu adresátů duchovenstvo. Do jednotlivých oblastí diecéze putovala liturgická i jiná náboženská literatura. Biskupovým záměrem bylo zajistit co nejširší využití této literární produkce nejen při zásobování vlivných budoucích spojenců, ale i při cílené podpoře vlastních řad – tedy konkrétních duchovních a církevních institucí. Jako příklad může posloužit rok 1585, kdy biskup nařídil děkanům povinné šíření oznámení papežského jubilea do jednotlivých farností.¹⁰⁰

Stanislav Pavlovský výrazně podporoval jezuitský řád, zejména jezuitskou kolej v Olomouci a Brně. Přímo v Olomouci věnoval mimořádnou pozornost tamní jezuitské koleji, kterou se snažil povýšit na plnoprávnou univerzitu.¹⁰¹ Po vzoru biskupa Viléma Prusinovského z Víckova navázal na trend účelového darování knih. Nicméně zatímco Vilém Prusinovský knižním darem podpořil jen jezuitskou kolej v Olomouci, strategie Pavlovského ohledně osobních knižních darů, tj. knih s jeho osobním supralibros, byla mnohem komplexnější, jak bude pojednáno v následujícím textu.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 245-246.

¹⁰¹ JAKUBEC, *Kulturní prostředí a mecenáš olomouckých biskupů*, 2003, s. 63, KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 14, VESELÁ, *Knihovny olomouckých kanovníků*, 2023, s. 9-10.

6. Dochované exempláře spojené s osobou olomouckého biskupa

Pro identifikaci tištěných exemplářů spojených s osobou olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského prostřednictvím jeho supralibros se stala klíčovým východiskem práce Jana Kašpara *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa Stanislava II. Pavlovského dochované na území České republiky*.¹⁰² Ve snaze dohledat další možné dochované exempláře byly využity dvě databáze české národní retrospektivní bibliografie: *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT)*¹⁰³ a *Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce 18. století*¹⁰⁴. Dalším relevantním zdrojem se stala *Databáze dochovaných knih* dostupná na portálu *Švédská knižní kořist z českých zemí*.¹⁰⁵

Celkem se podařilo spojit s osobou olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského padesát dva exemplářů. Třicet jedna z nich bylo identifikováno díky výzkumu Jana Kašpara na území České republiky.¹⁰⁶ Dalších patnáct se podařilo dohledat v různých institucích na území Švédska, kam se dostaly v důsledku konfiskací švédským vojskem během třicetileté války.¹⁰⁷ Na základě zpracování předkládaného tématu se navíc podařilo tento soupis rozšířit o šest dalších, nově nalezených exemplářů v českých institucích.¹⁰⁸ Naopak se nepodařilo ověřit existenci tří Kašparem uváděných položek, jejichž umístění se od roku 2014, kdy byla jeho práce publikována, změnilo.¹⁰⁹

Výběr knih olomouckého biskupa Stanislava II. Pavlovského z Pavlovic se zaměřil na exempláře nesoucí jeho provenienční záznam v podobě supralibros – značky označující vlastnictví knihy. V průběhu výzkumu byly do výběru zařazeny také ty exempláře, které sice Pavlovského supralibros neobsahují, avšak dochoval se v nich jeho darovací přípis. Zvolený soubor zahrnuje výhradně tištěné knihy, mezi nimiž se nachází i jeden prvotisk. Úřední knihy nebyly do výzkumu zahrnuty.¹¹⁰

6.1. Popis Pavlovského supralibros

Z dosud známých vlastnických značek olomouckého preláta lze rozlišit dva základní typy provenienčních záznamů: supralibros a darovací přípis. Supralibros se dále člení do dvou hlavních variant – na podobu používanou před polepšením erbu (do roku 1588) a na podobu po jeho polepšení

¹⁰² KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014.

¹⁰³ *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT)*, c2024.

¹⁰⁴ *KPS - Databáze Knihopis*, c2015.

¹⁰⁵ *Databáze dochovaných knih*, c2024.

¹⁰⁶ Příloha, exemplář č. 3-6, 8-10, 12, 13, 17-22, 24, 30-35, 37-44 a 48.

¹⁰⁷ Příloha, exemplář č. 1, 2, 7, 11, 14-16, 23, 25, 27, 28, 45, 47, 50 a 52.

¹⁰⁸ Příloha, exemplář č. 26, 27, 36, 46 a 51.

¹⁰⁹ Příloha, exemplář č. 18, 34 a 44.

¹¹⁰ Příloha obecně.

(od roku 1588). Tyto základní varianty se dále dělí do čtyř hlavních typů a jejich dalších drobnějších modifikací.¹¹¹

Biskupovo supralibros se vyskytuje v několika variantách. Hlavní rozdíl mezi nimi spočívá ve složení erbu, který je rozdělen do čtyř polí. V heraldické podobě užívané do roku 1588 se v prvním a čtvrtém poli nachází šest kuželů uspořádaných ve dvou řadách, zatímco druhé a třetí pole obsahuje ležící půlměsíc, nad nímž se vznáší šesticípá hvězda – heraldický motiv reprezentující rod Pavlovských.¹¹²

Detail erbu olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic před polepšením do roku 1588.

Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 3.434

Fotografii pořídila Vědecká knihovna v Olomouci

¹¹¹ Příloha obecně, Popisem supralibros Stanislava II. Pavlovského z Pavlovic se již zabýval ve svém článku Jan Kašpar, viz KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, 17.

¹¹² ŠTĚPÁN, *Ve svitu hvězdy a půlměsíce. Heraldika biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic*, 2009, s. 67.

Od roku 1588 dochází ke schválené úpravě biskupského erbu císařem, která znamená výraznou změnu jeho složení. Šest kuželů uspořádaných ve dvou řadách, symbolizujících olomoucké biskupství, zůstává zachováno v prvním a čtvrtém poli. Dosavadní motiv půlměsíce se šesticípou hvězdou ve druhém a třetím poli je však nahrazen orlicí, která nese na prsou šesticípou hvězdu. Střed erbu, představující jeho vrchol a znak prestiže, vyplňuje rodový symbol biskupa – šesticípá hvězda.¹¹³

Detail erbu olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic po polepšení v roce 1588.

Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 649.393

Fotografii pořídila Vědecká knihovna v Olomouci

První typ původně zlaceného supralibros má podobu kulatého erbu odpovídajícího variantě před polepšením. Ve vrchní části jsou vyobrazeni dva andělíci držící biskupské insignie – mitru a berlu. Kolem erbu se nacházejí dva pruhy: vnitřní obsahuje opis „*IN · SINGNIA [!] [=INSIGNIA] · REVE[RENDISSIMI] · ET · ILLUST[RISSIMI] · PRINC[IPIS] · AC · D[OM]M[INI] · D[OM]M[INI] · STANCESLAI [!] · PAW-LOWSKI · EP [ISCOPI] · OL[OMUCENSIS]*“, vnější pak dekorativní vavřínový motiv.¹¹⁴ Tento typ supralibros se dochoval na jedenácti exemplářích.¹¹⁵

¹¹³ Tamtéž, s. 69.

¹¹⁴ KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 17.

¹¹⁵ Příloha, exemplář č. 5, 11, 12, 14, 24, 25, 28, 29, 32, 33 a 52.

Typ 1

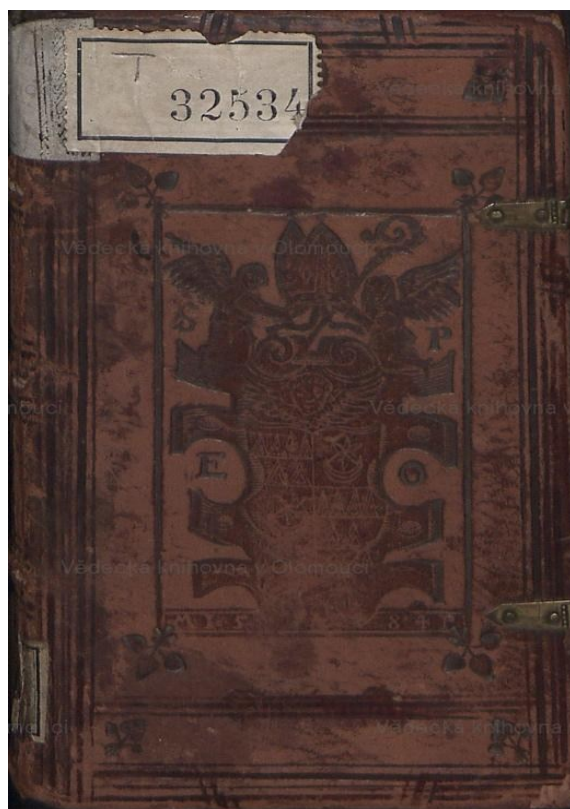
Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 3.434

Fotografii pořídila Vědecká knihovna v Olomouci

Druhý typ supralibros má podobu původně zlaceného oválného štítu. Erb zobrazený v této variantě představuje zvláštní formu heraldického uspořádání před polepšením, která se odlišuje od ostatních typů. Nad erbem se vznášejí dva andělíčky držící biskupské insignie – mitru a berlu. Pod jednotlivými oblouky erbu se nacházejí iniciály „*SPEO* („*S[TANISLAVS] P[AWLOWSKY] E[PISCOPVS] O[LOMVCENSIS]*“). Pod erbem je dále umístěn monogram knihaře *MP* spolu s vrocením 1584 (“*M 1584 P*”).¹¹⁶ Tento typ supralibros se dochoval pouze na jediném exempláři.¹¹⁷

¹¹⁶ KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 17.

¹¹⁷ Příloha, exemplář č. 31.

Typ 2

Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 32.534

Fotografii pořídila Vědecká knihovna v Olomouci

Třetí typ supralibros má podobu původně zlaceného oválného štítu. Uprostřed se nachází erb Stanislava Pavlovského po polepšení, na němž jsou umístěny biskupské insignie – berla a mitra, z níž na obě strany splývají šňapce.¹¹⁸ Erb je obklopen opisem: „*STANISLAVS · PAW[LOWSKY] · EP[ISCOPVS] · OLOM[VCENSIS] · PRINCEPS · REG[N] · BOE[MIAE] · CAP · COM · ET R[EGIAQUE] CAES[AREAE] M[AIESTA]TIS · CONSILIAR[IVS]*.”¹¹⁹

Tento typ supralibros se vyskytuje ve dvou variantách, které se liší provedením vnějšího rámu. Varianta A je doplněna o jeden vnější pruh navazující na opis, vyplněný drobnými kruhovými motivy. Varianta B je výrazně dekorativnější a využívá roloverkový rámový ornament.¹²⁰ Třetí typ supralibros se dochoval na dvaceti šesti exemplářích.¹²¹

¹¹⁸ Brno: Moravská zemská knihovna, sign. ST2-0000.095,A

¹¹⁹ KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 19.

¹²⁰ Brno: Moravská zemská knihovna, sign. ST2-0000.095,A

¹²¹ Příloha, exemplář č. 3, 4, 7-9, 13, 15-17, 20, 26, 30, 36-43 a 45-50.

TYP 3, varianta A

Brno: Moravská zemská knihovna, sign. ST2-0000.095,A

Fotografii pořídila Marie Pallová

TYP 3, varianta B

Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 649.393

Fotografii pořídila Vědecká knihovna v Olomouci

Čtvrtý typ supralibros má podobu původně zlaceného oválného heraldického štítu. Uprostřed je umístěn zaoblený erb Stanislava Pavlovského ve variantě před polepšením. Na jeho vrcholu jsou posazeny biskupské insignie – berla a mitra, z níž vycházejí krátké střípce.¹²² Supralibros obtáčí pruh s opisem: „*STANISLAVS · PAWLOWSKY · DEI · GRACIA [!] EPISCOPVS · OLOMV[CENSIS]*.”¹²³

Tento typ supralibros se dochoval ve dvou variantách, které se liší podobou vnějšího rámu. Varianta A je doplněna o další pruh s vavřínovým dekorem, zatímco varianta B je oproti ní jednodušší – vnější vavřínový pruh zde chybí.¹²⁴ Čtvrtý typ supralibros je doložen na sedmi exemplářích.¹²⁵

TYP 4, varianta A

Databáze Švédské knižní kořisti, Varia 121

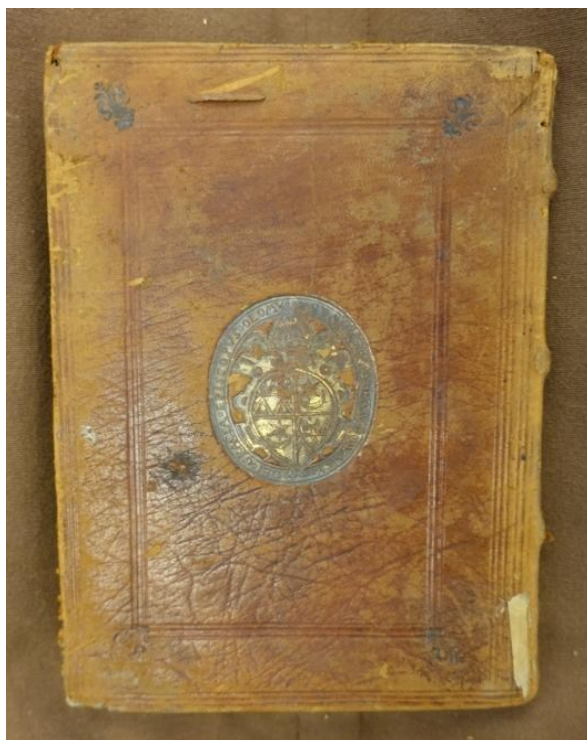
Fotografii pořídila Lenka Veselá

¹²² Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 649.393

¹²³ KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 17.

¹²⁴ Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, sign. 649.393

¹²⁵ Příloha, exemplář č. 1, 2, 19, 21, 23, 35 a 51.

TYP 4, varianta B

Databáze Švédská knižní kořist, RK 741

Fotografii pořídila Lenka Veselá

Podoba Pavlovského supralibros vykazuje shodné prvky s vazbami knih dalších významných církevních představitelů působících ve stejné době a lokalitě, tedy v Olomouci. Mezi tyto osobnosti patří například polský šlechtic a opat kláštera Hradisko Jan Ponętowski a olomoucký kanovník Daniel Prochel. Tito vlastníci knih pravděpodobně využívali služeb téže knihvazačské dílny, která zřejmě působila přímo v Olomouci a čerpala zejména z papírenské produkce v Olomouci a Litovli.¹²⁶

Z dochovaných vazeb je patrné, že tento – zatím anonymní – knihvazač disponoval velmi dobře vybavenou dílnou s pestrou škálou materiálů a nástrojů, které mu umožňovaly plnit náročné zakázky významných klientů, jakými byli právě Pavlovský či Ponętowski.¹²⁷

Zásadním dokladem využívání této knihvazačské dílny biskupem Pavlovským jsou dvě specifické medailonové plakety – *Pietas Patris* a *Modlíci se král David*. Tyto plakety se objevují na vazbách Ponętowského knih a rovněž na některých exemplářích z Pavlovského knihovny. Jeden z těchto exemplářů, nesoucí uvedené plakety, je kniha obsahující *Agendu seu Modus administrandi*,

¹²⁶ WAGNER, *Superekslibris biskupa olomunieckiego Stanisława Pawłowskiego*, 2009, s. 93-94, HERMAN, *Polish Bibliophile in Moravia. Bindings of Books and Print Albums from Jan Ponętowski's Collection*, 2024, s. 138 a 152.

¹²⁷ Tamtéž.

Catechismus ex Decreto Concilii Tridentini a Tractatus Henrici Blyssemii Societatis Iesu. U *Agendy* nelze určit, která z plaket s ní souvisí, zatímco u *Catechismu* se jedná o motiv *Pietas Patris*.¹²⁸

Ze stejné dílny mohlo pocházet také zobrazení Kristova poprsí, které se velmi často objevuje na přední desce vazeb Pavlovského knih. Tento motiv se vyskytuje ve dvou variantách: Kristus hledící doprava (varianta A) a Kristus hledící doleva (varianta B). Obě verze se dále liší jen v drobných detailech – například v některých případech Kristus působí mladším či starším dojmem. Tyto odchylky mohou naznačovat, že dílna byla v průběhu času nucena kvůli opotřebení vytvořit nové raznice, mohla je vyměnit s jinou dílnou nebo získat nové, což přirozeně vedlo k jisté proměně ve způsobu Kristova vyobrazení.¹²⁹

Varianta A

Brno: Knihovna augustiniánského opatství na Starém Brně, sign. A II A f 25.

Fotografii pořídila Marie Pallová

¹²⁸ HERMAN, *Polish Bibliophile in Moravia*, 2024, s. 138, Příloha, exemplář č. 33 a 34.

¹²⁹ Příloha, exemplář č. 1, 2, 13, 16, 21-23, 26, 35, 38, 40-42, 45-47 a 51.

Variant A

Praha: Národní muzeum, sign. 45 B 17

Fotografii pořídila Marie Pallová

Přítomnost Kristova vyobrazení na knižní vazbě mohla odrážet snahu o reprezentativnost v kontextu Pavlovského identity jako biskupa a obránce víry, ale zároveň i zdůraznění Krista jako jeho osobního patrona. Tento způsob prezentace byl v českém církevním prostředí běžný. Zda totéž platilo i pro prostředí moravské, však nelze s jistotou určit.¹³⁰ Například kardinál František z Ditrichštejna měl za patrona sv. Františka z Assisi.¹³¹

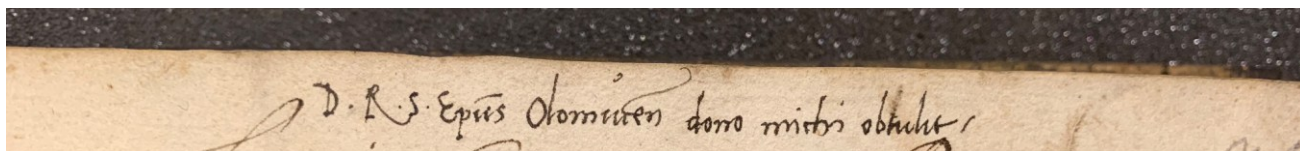
Na závěr je třeba zmínit druhý typ provenienčního záznamu, který se nachází uvnitř knihy – darovací přípis. Dochoval se ve třech exemplářích. První dva lze jednoznačně připsat Pavlovskému, zatímco poslední mohl pocházet buď od něj, nebo od dosud neidentifikované osoby.¹³² Ve všech případech se s největší pravděpodobností jednalo o formální dar, jak naznačuje strohá podoba věnování bez uvedení jména obdarovaného.¹³³

¹³⁰ *Krása šlechtických exlibris a supralibros: katalog výstavy: Státní zámek Konopiště 25.7.-25.9.2022, 2022, s. 86.*

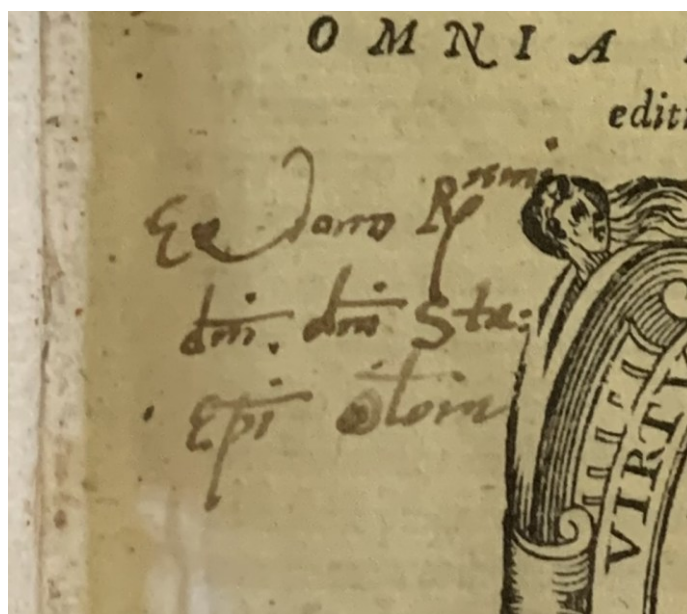
¹³¹ Tamtéž.

¹³² Příloha, exemplář č. 6, 10 a 30.

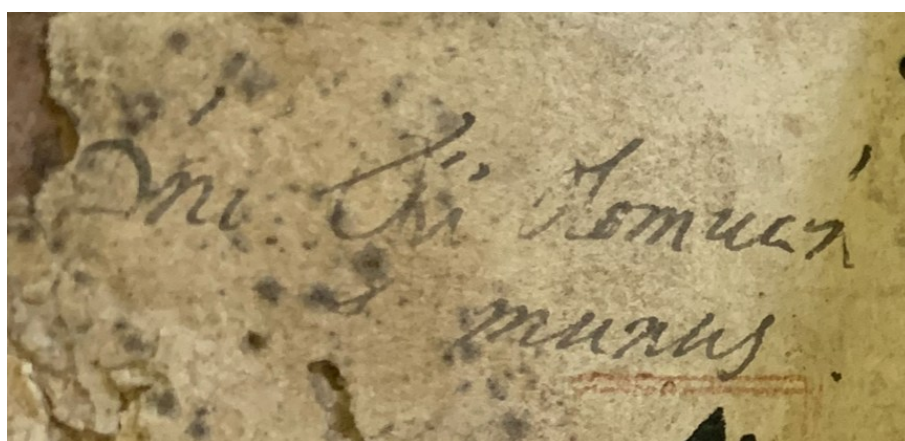
¹³³ PIŠNA, *Co přinese výzkum proveniencí?*, 2013, s. 62.

Rationale divinorum officiorum
Praha: Knihovna kláštera kapucínů, přír. č. Prv 165
Fotografii pořídila Marie Pallová

Summa Aurea Armilla
Brno: Knihovna kláštera kapucínů, sign. 04F 044
Fotografii pořídila Marie Pallová

Des heiligen fůrtrefflichen und warhafftigen alten Lehrers aus Franckreich ... Bůchlein
Brno: Knihovna kláštera kapucínů, sign. 02 F 094
Fotografii pořídila Marie Pallová

6.2. Obsahová charakteristika dochovaných knih

Obsahové složení knih opatřených supralibros Pavlovského již na první pohled naznačuje, že šlo téměř výhradně o pracovně zaměřený knižní soubor. Jednalo se o publikace určené pro potřeby protirekatolizační činnosti. Biskup je šířil především uvnitř vlastních struktur – jednotlivým duchovním i církevním institucím – což odpovídá i jejich tematickému zaměření. Vedlejší skupinu adresátů tvořili příslušníci aristokracie, které se Pavlovský snažil získat na svou stranu nejen s cílem posílit politické spojení, ale především s ohledem na náboženskou oblast.¹³⁴

Na základě dostupných exemplářů (viz Příloha) přichází v úvahu rozdělení na následující kategorie:

1. Příručky pro kněze (liturgie, katechetická praxe)
2. Dogmatická a praktická teologie, exegetika
3. Polemické spisy proti nekatolíkům
4. Knihy nenáboženského obsahu

Všechny tematické kategorie jsou co do počtu zastoupených titulů víceméně vyvážené. Rozdíly se však objevují v počtu dochovaných exemplářů jednotlivých titulů. Pouze sedm titulů se dochovalo ve více exemplářích, zatímco naprostá většina – konkrétně dvacet sedm titulů – je známa pouze v jediném dochovaném exempláři.¹³⁵

Při volbě jednotlivých titulů věnoval Pavlovský zvláštní pozornost tomu, aby díla odpovídala doktríně katolické církve. V tomto ohledu se nepochybně řídil *Indexem zakázaných knih* (*Index librorum prohibitorum*), který jasně vymezoval autory a díla, jimž se měl každý pravověrný katolík vyhýbat.¹³⁶ Tomu přizpůsobil i akvizici knih. Nákupy probíhaly za jeho episkopátu ve velkých nákladech a pravidelně, a to od jeho nástupu do úřadu olomouckého biskupa až do roku 1595. Výjimku tvoří pět tisků zajištěných až dodatečně – tedy, že je Pavlovský získal až třeba i několik let po jejich vydání.¹³⁷ Množství tisků importovaných ze zahraničí indikuje nedostatek vhodných českých tisků na našem území pro specificky potřeby protirekatolizačního úsilí.¹³⁸ Na našem území vzniklo z Pavlovského iniciativy pouhých šest titulů (Olomouc a Litomyšl) v porovnání s dvaceti osmi z různých zemí Evropy (např.: Itálie, Německo, Polsko a další). Mezi lokacemi tisku nejsou tisky z Čech. Ví se, že Pavlovský získával knihy i z Čech (konkrétně z Prahy).¹³⁹

¹³⁴ Příloha obecně.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ SCIALABBA, *The Protestant Reformation and Catholic Publishing*, c2025, s. 11.

¹³⁷ Příloha, exemplář č. 6, 18, 20, 25 a 52.

¹³⁸ BOLDAN a URBÁNKOVÁ, *Rekonstrukce knihovny Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic: katalog inkunábulí roudnické lobkovické knihovny*, 2009, s. 40–41.

¹³⁹ PÁNEK, *K rozšiřování pražských tisků*, 1990, s. 244, Příloha obecně.

Mezi vybranými autory převažují osobnosti z církevního prostředí, což není překvapivé s ohledem na skutečnost, že se téměř výhradně jednalo o náboženskou literaturu. Zvláště výrazný je podíl jezuitských autorů. Ze zahraničních autorů jsou zastoupeni například Sigmund Ernhoffer (1547-1597) a Benito Pereyra (1536-1610), z domácích pak Václav Šturm (1553-1601). Výjimku představují tři antičtí autoři: Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus (488-583), Hermes Trismegistus a Vincentius Lirinensis (†kolem 440).¹⁴⁰

První kategorií jsou příručky pro kněze (zaměřené na liturgii a katechetickou praxi), které jsou nejvýrazněji zastoupeny jak počtem titulů, tak i počtem dochovaných exemplářů. Tuto skupinu tvoří devět titulů dochovaných ve dvaceti třech exemplářích. Nejpočetněji je zastoupen tisk *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis*, který se dochoval v deseti exemplářích. Ve výrazně menším počtu se vyskytují dva liturgické spisy – *Agendu seu Modus administrandi* a *Agenda caerimonialia secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis* – z nichž každý je dochován ve čtyřech exemplářích.¹⁴¹

Po obsahové stránce do této kategorie náleží **liturgická a ceremoniální literatura**. Zahrnuje mimo jiné liturgickou příručku *Agenda seu Modus administrandi* (Krakov, 1585), vydanou anonymně. Byla určena duchovenstvu olomoucké diecéze a měla sloužit k jednotnému a správnému slavení svátostí v souladu s reformami Tridentského koncilu. Její druhé vydání, rovněž bez uvedení autora, vyšlo pod názvem *Agenda caerimonialia secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis* (Krakov, 1586).¹⁴²

Hned vedle je významnou položkou této skupiny liturgická příručka *Rationale divinatorum officiorum* (Benátky, 1482) od francouzského kanonisty, liturgického spisovatele a biskupa z Mende Guillaumea Duranda, který působil ve 13. století. Jedná se zároveň o jediný prvotisk v Pavlovského knihovně.¹⁴³

Další skupinu tvoří **disciplinární a normativní předpisy (synody, dekretály, církevní správa)**. Zahrnuje především *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis* (Olomouc, 1592), anonymní tisk, který zachycuje průběh a závěry diecézní synody svolané olomouckým biskupem Stanislavem Pavlovským z Pavlovic dne 12. listopadu 1591. Jejím cílem bylo uvést do praxe reformy Tridentského koncilu, upevnit katolickou víru a stanovit pravidla pro duchovní správu v olomoucké diecézi.¹⁴⁴

Do této kategorie patří také *Decreta generalia in visitatione Comensi edita* (Vercelli, 1579), sbírka církevních dekretů vydaných v roce 1578 římskokatolickým prelátem Giovanni Francescem

¹⁴⁰ Příloha obecně.

¹⁴¹ Příloha, exemplář č. 34-37, 38-47 a 48-51.

¹⁴² Příloha, exemplář č. 6, 34-37 a 48-51.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Příloha, exemplář č. 5 a 38-47.

Bonomim (1536-1587). Publikace zahrnuje místní církevní předpisy, papežské sankce a nařízení vycházející z Tridentského koncilu.¹⁴⁵

Na uvedenou skupinu navazují **příručky určené pro výchovu, formaci a duchovní život kléru**. Prvním titulem je *Manuale clericorum* (Kolín nad Rýnem, 1579) od španělského dominikánského teologa Pedra de Sota (1483-1563). Tato praktická příručka byla určena katolickému duchovenstvu, zejména farářům podléhajícím biskupské správě. Zaměřuje se na formaci kněží, jejich morální život a pastorační povinnosti s cílem posílit kázeň a duchovní úroveň kléru v souladu s reformními snahami Tridentského koncilu.¹⁴⁶

Druhým titulem je *De rhetorica ecclesiastica* (Benátky, 1578) od italského biskupa a kardinála z Verony Agostina Valiera (1531-1606). Toto dílo se soustředí na kazatelskou rétoriku – tedy na to, jak by měl duchovní správně a účinně kázat v duchu požadavků Tridentského koncilu (1545–1563).¹⁴⁷

Nakonec je třeba zmínit **katechetické a kazatelské pomůcky**. Mezi ně patří *Breve directorium ad confessarii ac confitentis munus ritè obeundum* (Víděň, 1560) od španělského jezuitského kněze Juana Alfonsa de Polanca (1517-1576). Jedná se o stručnou a praktickou příručku určenou jak pro zpovědníky (kněze), tak pro kajícíky (věřící), která poskytuje návod k řádnému vykonávání svátosti smíření.¹⁴⁸

Další pomůckou je *Synopsis ad piam concionem* (Paříž, 1577), manuál určený katolickým kazatelům. Nabízí návod, jak má vypadat správné katolické kázání. Autorem této příručky je karmelitán Antonius Lanquier.¹⁴⁹

Druhá kategorie, zaměřená na **dogmatickou a praktickou teologii**, obsahuje stejné množství titulů jako předchozí skupina, avšak v menším počtu dochovaných exemplářů – celkem třináct. Nejčastěji se dochovaly dva tituly: *Catechismus ex Decreto Concilii Tridentini* a *Tractatus Henrici Blyssemii Societatis Iesu*, z nichž se oba dochovaly shodně ve dvou exemplářích.¹⁵⁰

Z obsahového hlediska se v této kategorii nacházejí **katechetické a didaktické spisy**. *Catechismus ex Decreto Concilii Tridentini* (Benátky, 1575) je oficiální katolický katechismus anonymního autora, který byl poprvé vydán roku 1566 na příkaz papeže Pia V. Poskytoval jednotný a

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Příloha, exemplář č. 24.

¹⁴⁷ Příloha, exemplář č. 28.

¹⁴⁸ Příloha, exemplář č. 18.

¹⁴⁹ Příloha, exemplář č. 14.

¹⁵⁰ Příloha, exemplář č. 1, 2, 32 a 33.

autoritativní výklad katolické víry určený kněžím (*ad parochos*), aby mohli účinněji vyučovat a vést věřící, zejména jako reakci na šíření protestantské reformace.¹⁵¹

Podobně *Compendium catechismi catholici* (Kolín nad Rýnem, 1570), rovněž anonymní, vzniklo na základě téhož papežského příkazu z roku 1566 a navazovalo na dekrety Tridentského koncilu. Jedná se o zkrácenou a zjednodušenou verzi oficiálního Římského katechismu, určenou k srozumitelnému výkladu křesťanského učení v období silící reformace.¹⁵²

Do této skupiny náleží také spis *O poznání Cyrkwe Swaté* (Olomouc, 1584), v němž francouzský mnich a teolog Vincentius Lirinensis objasňuje, jak rozlišit pravé učení katolické církve uprostřed herezí a teologických rozporů. Tentýž text se dochoval také v německém překladu pod názvem *Des heiligen fürtrefflichen und warhafftigen alten Lehrers aus Franckreich* (Nisa, 1587).¹⁵³

Do této skupiny patří i traktát na obranu eucharistické nauky Henrica Blyssemia (Ingolstadt, 1585). Jeho cílem je obhajoba katolického učení o této svátosti a vyvracení protestantských názorů, které ji zpochybňují. Poté následuje *Summa Aurea Armilla* (Benátky, 1582) od italského dominikánského teologa Bartolomea Fuma (†1545). Jedná se o scholastické kompendium, konkrétně kazuistickou příručku určenou pro duchovní správu.¹⁵⁴

Poslední podkategorií v tomto souboru je **biblický a spekulativní výklad (exegeze, filozofie, mystika)**. Tuto skupinu reprezentuje *Commentariorum et disputationum in Genesim* (Lyon, 1593), v němž španělský jezuitský teolog a filozof Benito Pereyra předkládá svůj rozsáhlý biblický komentář. Tento svazek je součástí čtyřdílné série věnované detailní exegezi knihy Genesis.¹⁵⁵ Dalším dílem je *De Expresso Dei Verbo = O Zretedlném Slowu Božijm* (Litomyšl, 1590), v němž polský katolický teolog a kardinál Stanisław Hozjusz rozvíjí úvahy o možnostech posílení katolické víry v kontextu náboženských konfliktů a reformace.¹⁵⁶

Tuto skupinu doplňuje také *Liber de verbo mirifico* (Lyon, 1552) od německého právníka a humanisty Johanne Reuchlina (1455-1522), který se v tomto díle věnuje kabale. Spis je považován za jeden ze základních textů křesťanské kabalistické tradice.¹⁵⁷

Třetí kategorií jsou **katolické polemické spisy**, jejichž cílem je obrana proti herezím a snaha o šíření a upevnění oficiální katolické nauky. Tato skupina – stejně jako následující kategorie – patří k

¹⁵¹ Příloha, exemplář č. 32 a 33.

¹⁵² Příloha, exemplář č. 52.

¹⁵³ Příloha, exemplář č. 30 a 31, Exemplář č. 30 je v textu Jana Kašpara uveden ve zkrácené podobě - *Recht Güldens Büchlein von demuralten waren Catholischen Glauben wider aller Katzereyen Gottlose Newrungen*, viz KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 17.

¹⁵⁴ Příloha, exemplář č. 1, 2 a 10.

¹⁵⁵ Příloha, exemplář č. 17.

¹⁵⁶ Příloha, exemplář č. 13.

¹⁵⁷ Příloha, exemplář č. 20.

nejméně zastoupeným jak z hlediska počtu titulů, tak i dochovaných exemplářů. Obsahuje pouze sedm titulů, z nichž každý je dochován v jediném exempláři.¹⁵⁸

První podskupinu tvoří **polemické spisy zaměřené proti protestantské – zejména luterské a bratrské – teologii**. Zastoupena je mimo jiné dílem *Censura Orientalis Ecclesiae* (Krakov, 1582) řeckého patriarchy Hieremiase II. (1530/36-1595), které se věnuje kritice hlavních herezí tehdejší doby, zejména těch, jež se rozšířily v důsledku protestantské reformace.¹⁵⁹

Dalším významným titulem je *Zehen Wolgegruende Ursachen warumb man bey dem alten Catholischen Glauben bestendig bleiben* (Nisa, 1594), jehož autorem je anglický jezuita a mučedník Edmund Campion (1540-1581). Dílo vzniklo roku 1581 během jeho tajné misie v Anglii a systematicky obhájí tezi, že pravá křesťanská víra je zachována výhradně v katolické církvi, zatímco protestantské reformy představují chybný a nebezpečný odklon. Tento text, určený k obraně katolické víry, měl v době svého vzniku značný vliv.¹⁶⁰

Následuje německý jezuita Sigmund Ernhoffer, který vystupuje jako editor díla *Der Evangelische Wetterhan, das ist Ungleiche Reden Martini Luther* (Štýrský Hradec, 1587), zaměřeného na kritiku Martina Luthera (1483-1546). Kromě toho je autorem dalšího spisu, který náleží do **oblasti parodické, satirické či útočné literatury (tzv. diskurzivně-lidové polemiky)**. Jedná se o *Danck und Abdanck welchen Jacob Heerebrandt* (Štýrský Hradec, 1589), text stylizovaný jako odpověď na tři dopisy, jež měl údajně obdržet Jakob Heerbrandt (1521–1600), významný luteránský teolog a profesor v Tübingenu. Cílem knihy bylo odhalit a vyvrátit základní pilíře luteránského učení, které Ernhoffer považoval za herezi. Jeho díla jsou charakteristická ostrým, často satirickým tónem a nekompromisní kritikou protestantské reformace.¹⁶¹

Na závěr této skupiny stojí *Rozmlauwánij Křestianské O Ceremonijch* (Litomyšl, 1591), jehož autorem je římskokatolický kazatel Georg Scherer (1540-1605). Ve svém díle obhájí katolické církevní obřady a ostře kritizuje protestantské odmítání ceremonií. Text je v českém prostředí znám díky překladu Bartoloměje Flaxia z Čenkovy (†1603), rektora vídeňské jezuitské koleje, který byl s biskupem Pavlovským v kontaktu a v roce 1582 jej navštívil na Moravě. Od téhož autora pochází i další známé dílo – *Katholitské Glozy* (Litomyšl, 1585), rovněž přeložené do češtiny, které se věnuje vyhraněné proti-luteránské polemice.¹⁶²

Posledně zmíněné dílo, ač pochází od Georga Scherera, je svým obsahem zařazeno do sekce **reagující na protestantskou literaturu (textové glosy, odpovědi na traktáty a kancionály)**. Do této

¹⁵⁸ Příloha obecně.

¹⁵⁹ Příloha, exemplář č. 12.

¹⁶⁰ Příloha, exemplář č. 3.

¹⁶¹ Příloha, exemplář č. 7, 8 a 9.

¹⁶² Příloha, exemplář č. 22 a 23.

skupiny patří také jediné dílo zaměřené na kritiku konkrétní protestantské církve – *Odpowěd slušná a důwodná na welmi hanliwou a rauhawou Obranu Kancyonálu Bratrského* (Litomyšl, 1590). Jeho autorem je jezuita, kazatel a misionář Václav Šturm, který v tomto spise polemicky reaguje na bratrský kancionál a představuje jeho teologickou a liturgickou obranu z katolického hlediska.¹⁶³

Velmi pozoruhodná je zejména poslední kategorie – **knihy nenáboženského obsahu**. Z obsahového hlediska se zde nachází neobvyklý soubor titulů, u nichž nelze s jistotou určit, zda šlo o Pavlovského osobní četbu, nebo o cíleně šířené „knižní dary“ nenáboženského charakteru.¹⁶⁴

Mezi knihy s nenáboženským zaměřením tematikou patří například dílo s historickou tematikou – *Epitome rerum Hungaricarum* (Trnava, 1579) od italského dominikánského historika Pietra Ranzana (1428-1492). Jedná se o latinsky psanou kroniku z roku 1490, která se věnuje dějinám Uherska.¹⁶⁵

Lékařské téma zastupují *Consultationes medicae* ([Basilej], 1583), spis předního italského humanistického lékaře Giovanniho Battisty da Monte (1498-1551). Jedná se o soubor kazuistických lékařských doporučení, sloužící jako praktický manuál a zdroj zkušeností pro lékaře i studenty medicíny.¹⁶⁶

Tuto skupinu uzavírá průkopnické dílo renesanční astronomie a instrumentální vědy *Elucidatio fabricae ususque astrolabii* (Oppenheim, 1513). Ve své době šlo o nejvlivnější publikaci o konstrukci a použití astrolábu. Jejím autorem byl německý kněz a profesor na univerzitě v Tübingenu Johannes Stöffler (1452-1531).¹⁶⁷

Nejvýrazněji však vystupuje do popředí hermeticko-gnostické dílo *Pymander* (Krakov, 1585) od Hermese Trismegistuse. Z pohledu tehdejší doby se nejednalo o vyložené heretický spis, který by bylo nezbytné bezpodmínečně zařadit na seznam zakázaných knih. Přesto se toto dílo neobešlo bez výhrad, neboť obsahuje z pohledu katolické církve několik teologicky sporných pasáží.¹⁶⁸

Přítomnost tohoto spisu v Pavlovského knihovně lze pravděpodobně vysvětlit duchovním, případně osobním intelektuálním zájmem. Členové církve totiž mohli se svolením číst „kontroverzní“ literaturu, a to například za účelem rozpoznávání heretických prvků či v rámci přípravy na duchovní službu. Přesto je u vysoce postaveného katolického preláta, jakým byl Stanislav Pavlovský, přítomnost supralibros na vazbě takové knihy přinejmenším pozoruhodná. Může se jednat o cílený projev snahy

¹⁶³ Příloha, exemplář č. 26.

¹⁶⁴ Příloha obecně.

¹⁶⁵ Příloha, exemplář č. 19.

¹⁶⁶ Příloha, exemplář č. 15.

¹⁶⁷ Příloha, exemplář č. 25.

¹⁶⁸ Příloha, exemplář č. 11.

demonstrovat orientaci v intelektuálně náročném a teologicky komplikovaném textu – a tím posílit vlastní reprezentaci coby vzdělaného a sečtělého církevního hodnostáře.¹⁶⁹

Naopak mezi prakticky zaměřené knihy lze zařadit *Grammaticae institutionis libri septem* (Dillingen, 1585) od vlámského humanisty Johannese de Spautera (1480-1520), standardizovanou učebnici latinské gramatiky, která byla hojně využívána v celé Evropě během 16. a 17. století.¹⁷⁰

Další takovou publikací je filozoficko-logická učebnice *Dialecticae considerationis libri sex* (Lyon, 1575) od významného františkánského humanisty, teologa a filozofa Françoise Titelmanse (1502-1537). Tato příručka vznikla v první polovině 16. století a poskytuje systematický výklad základních principů logiky a racionální argumentace, určený především pro studenty filozofie a teologie.¹⁷¹

K této skupině náleží také dílo *Poedagogia* (Ingolstadt, 1590), které se věnuje problematice řízení školství a vzdělávání v kontextu württemberské teologické tradice. Jeho autor, Peter Muchitsch, zastával v 70. letech 16. století funkci rektora vídeňské univerzity.¹⁷²

Dalším titulem je *Variarum libri XII* (Lyon, 1595) od římského politika, učenice a spisovatele Flavia Magna Aurelia Cassiodora. Spis obsahuje soubor pozdně antických pramenů a patří k významným světským textům v Pavlovského knihovně.¹⁷³

6.3. Pravděpodobný vliv na dochování knih s biskupovým supralibros do dnešní doby

Důvody pro nízký počet dochovaných knih s Pavlovského supralibros jsou rozmanité a často se vzájemně překrývají. Prvním z nich je fyzické opotřebení v důsledku běžného užívání. Jednalo se převážně o liturgické knihy, katechismy či různé příručky, které byly určeny k praktickému využití. Některé z těchto tisků měly to štěstí, že se dostaly do církevních nebo státních institucí, jež zajistily jejich uchování až do současnosti. Většina však přirozeně směřovala k postupnému opotřebení a poškození.¹⁷⁴

Typickými příklady jsou *Catechismus ex Decreto Concilii Tridentini*, kazatelské příručky jako *Synopsis ad piam concionem* a další spisy určené pro každodenní práci duchovních. Intenzivní používání

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Příloha, exemplář č. 21.

¹⁷¹ Příloha, exemplář č. 27.

¹⁷² Příloha, exemplář č. 16.

¹⁷³ Příloha, exemplář č. 4.

¹⁷⁴ CAMPS a RANDON-FURLING, *Lost Manuscripts and Extinct Texts: A Dynamic Model of Cultural Transmission*, 2022, s. 2.

těchto knih vedlo k jejich fyzickému znehodnocení a v mnoha případech až k jejich nevyhnutelnému zničení.¹⁷⁵

Dalším důvodem bylo cílené odstraňování zastaralého obsahu a jeho nahrazování novými texty. Katolické publikace, které již svým obsahem přestaly vyhovovat aktuálním liturgickým či doktrinálním požadavkům, byly záměrně vyřazovány a nahrazovány aktualizovanými verzemi.¹⁷⁶

Posledním důvodem byla různorodá výše nákladu a omezená distribuce. Tisky byly často vydávány v nákladu odpovídajícím konkrétní objednávce, přičemž distribuce směřovala k přesně vymezenému publiku – zpravidla lokálnímu.¹⁷⁷ O výši nákladů Pavlovského knih nejsou dochovány žádné přímé informace. V případě liturgických *Agend* však lze předpokládat poměrně vysoký náklad, což potvrzuje i relativně velký počet dochovaných exemplářů.¹⁷⁸

6.4. Další majitelé

6.4.1 Distribuce za biskupova života

6.4.1.2. Církevní osoby

Převažující část dochovaných exemplářů se dostala do rukou osob spjatých s olomouckým prostředím.¹⁷⁹ Řada knih byla určena nikoli k veřejné cirkulaci, ale k cílené, „soukromé“, tedy osobnější distribuci. Příjemci byli převážně duchovní olomoucké diecéze, kteří podléhali biskupovi jakožto své duchovní vrchnosti.¹⁸⁰ Obsahově se k nim dostávaly především knihy reformní, dogmaticko-indoktrinační a liturgické povahy. V menší míře byly zastoupeny také polemické spisy.¹⁸¹

Výjimku z jinak pravděpodobné „soukromé, tedy osobnější distribuce“ představuje olomoucký duchovní **Jacobus Halecius**, v jehož vlastnictví se nacházelo dílo *De rhetorica ecclesiastica* zaměřené na kazatelskou rétoriku. Zvláštností tohoto exempláře je skutečnost, že Pavlovského supralibros byl „dotištěn“ na starší vazbu, což nasvědčuje výrazně osobnímu charakteru daru. Halecius získal v roce 1581 v Olomouci titul magistra. Kde se přesně nacházel v roce 1583, kdy mu byla kniha darována, není známo, nicméně lze předpokládat, že pobýval v olomouckém prostředí, neboť daný svazek později – v roce 1640 – vlastnil olomoucký vikář **Melchior Pollinger**.¹⁸²

¹⁷⁵ Příloha, exemplář č. 14, 32 a 33.

¹⁷⁶ CAMPS a RANDON-FURLING, *Lost Manuscripts and Extinct Texts*, 29 Oct 2022, s. 2.

¹⁷⁷ VALLERIANI a OTTONE, *Printers, Publishers, and Sellers: Actors in the Process of Consolidation of Epistemic Communities in the Early Modern Academic World*, 2022, s. 17, RIDEAU-KIKUCHI, *Erhard Ratdolt's Edition of Sacrobosco's Tractatus de sphaera: A New Editorial Model in Venice?*, 2022, s. 69-70.

¹⁷⁸ Příloha, exemplář č. 34-37 a 48-51.

¹⁷⁹ Příloha obecně.

¹⁸⁰ PÁNEK, *K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době*, 1990, s. 247.

¹⁸¹ Příloha obecně.

¹⁸² Příloha, exemplář č. 28.

Pro účast na protišvédském spiknutí se Pollingerovy knihy později staly součástí švédské kořisti. Díky tomu se zmíněné dílo o kazatelské rétorice dostalo do vlastnictví švédského aristokrata **Edmunda Gripenhielma** (1675-1724). Ne všechny Pollingerovy knihy však postihl podobný osud. Dochoval se například i exemplář *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis*, který získal roku 1640 od dosud neznámého vlastníka. Tato kniha zůstala na našem území a v průběhu 18. století se stala součástí knihovny augustiniánských kanovníků, později pak knihovny Biskupského semináře v Olomouci.¹⁸³

Mnohem osobnější charakter mohly mít knižní dary, které kromě Pavlovského supralibros obsahovaly také rukopisné darovací přípisy přímo od samotného biskupa. Jeden z takových přípisů zní: Ex dono R[everendis]simi ac Illust[ri]s[si]mi d[omi]ni d[omi]ni Sta[nislai]. Pavlovsky Ep[iscop]i Olom[ucensis]. [15]85, die 16 Junii¹⁸⁴ Tento zápis se nachází ve scholastickém kompendiu *Summa Aurea Armilla*, které bylo v roce 1585 darováno **Lucasovi Czebersovi**. Posledním známým vlastníkem tohoto exempláře se stala knihovna kapucínského řádu v Brně.¹⁸⁵

Druhý darovací přípis se nachází v liturgické příručce *Rationale divinorum officiorum* a zní: D[ominatio]. R[everendissima]. S[tanislus]. Ep[iscop]us Olomucen[sis]. dono michi obtulit.¹⁸⁶ Komu přesně byla tato kniha určena, není známo. Stejně tak není dochován ani rok, kdy neznámá osoba dar obdržela. Podobně jako v případě předchozího přípisu i tento svazek nakonec skončil jako osobní dar v knihovně kapucínského řádu v Brně.¹⁸⁷

U řady příjemců z olomoucké diecéze, jimž byly knihy věnovány, často není známo, za jakých okolností k daru došlo. Nezřídka chybí i údaj o roce či období, kdy byl dar předán. Příkladem může být **Zachariáš Seemüller** (1591-1600), který působil jako olomoucký kanovník v letech 1591–1600. Právě v tomto časovém rozmezí mohl obdržet teologický spis *Liber de verbo mirifico*. Jedná se o obsahově atypické dílo – věnující se kabale – které tematicky zapadá mezi další Seemüllerovy knihy, jak dokládají záznamy o tzv. švédské kořisti.¹⁸⁸

Je velmi pravděpodobné, že tuto knihu získal přímo od biskupa Pavlovského. Zajímavostí zůstává, že jde již o druhý doložený svazek z oblasti hermeneuticky či esotericky orientované literatury (prvním je hermeticko-gnostické dílo *Pymander*), což naznačuje, že se Pavlovský o tento typ textů osobně zajímal.¹⁸⁹

¹⁸³ Příloha, exemplář č. 41.

¹⁸⁴ KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 19.

¹⁸⁵ Příloha, exemplář č. 10.

¹⁸⁶ KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 19.

¹⁸⁷ Příloha, exemplář č. 6.

¹⁸⁸ Příloha, exemplář č. 20, Databáze Švédská knižní kořist, OlmKap 6, OlmKap7, OlmKap 8.

¹⁸⁹ Příloha, exemplář č. 11.

Uvedené dílo později vlastnil katolický farář **Bernard Voscinius** (†1667), který měl ve svém držení i příručku pro katolické duchovní *Manuale clericorum*. Existuje poměrně vysoká pravděpodobnost, že i tato kniha původně náležela Zachariáši Seemüllerovi, stejně jako *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis*. Stejně tak je možné, že polemické dílo *Der Evangelische Wetterhan, das ist Ungleiche Reden Martini Luther*, zaměřené na kritiku Martina Luthera, patřilo naopak přímo Vosciniovi. Svoji knihovnu, čítající přibližně padesát svazků, Voscinius nakonec odkázal knihovně kapucínského kláštera v Brně.¹⁹⁰

Rodina faráře **Valentina Raucha** žila v Olomouci a jeho příbuzní Michael, Jan a Matthaes Rauch studovali na jezuitské koleji v tomto městě. Valentin Rauch působil jako kněz v Příboře a mezi jeho knihami se nacházelo i polemické dílo *Zehen Wolgegründe Ursachen warumb man bey dem alten Catholischen Glauben bestendig bleiben*. Není však jisté, zda tuto knihu získal již během svého pobytu v Olomouci, nebo až později v Příboře. V roce 1621 byla tato kniha věnována klášteru dominikánů v Olomouci. Ve stejném roce získali dominikáni i další knihu – *Stromatum libri tres* od výše zmíněného Matthaese Raucha, která je dnes evidována v *Databázi švédské knižní kořisti*. Není jasné, zda byly tyto knihy darovány samostatně, nebo zda Valentin Rauch získal knihu svého bratra, případně naopak.¹⁹¹

U dalších osob nebylo možné dohledat, jaká byla jejich pozice v církevní hierarchii. To platí pro Matthaese Peterku a Johannese Warcholise.¹⁹²

Kniha *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis* se ocitla v rukou **Matthaese (Matyáše) Peterky** v roce 1597. Nestala se součástí žádné církevní instituce v Olomouci, neboť ji její majitel předal benediktinskému klášteru v Rajhradě.¹⁹³

Totéž platí i pro knihu **Johannese Warcholia**. Jeho sbírka církevních dekretů *Decreta generalia in visitatione Comensi edita* neskončila v držení žádné olomoucké instituce. V průběhu času prošla rukama několika soukromých vlastníků, než se roku 1657 dostala do knihovny jezuitské koleje v Tuřanech.¹⁹⁴

Při pohledu na geografickou distribuci je zřejmé, že ačkoli Pavlovský směřoval převážnou část svých knih do Olomouce, některé z nich se dostávaly i k příjemcům v dalších lokalitách olomoucké diecéze. Například *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis* se v roce 1596 dostala do Vyškova, kde ji obdržel kněz **Daniel Agricola**. Později se tento exemplář vrátil zpět do Olomouce, stal se majetkem

¹⁹⁰ Příloha 9, 20 a 24.

¹⁹¹ Příloha, exemplář č. 3, Signatura OlmK 9, *Databáze dochovaných knih*, c2024

¹⁹² Viz exempláře níže.

¹⁹³ Příloha, exemplář č. 40.

¹⁹⁴ Příloha, exemplář č. 50.

Davida Pippera z Jáchymova a v pozdější době přešel do vlastnictví kapituly u svatého Václava v Olomouci.¹⁹⁵

Některé knihy se však dostaly i do vzdálenějších lokalit. Jeden z exemplářů, *Tractatus Henrici Blysserii*, byl určen do rukou kněze **George Berna**, který působil v Kežmarku. Není známo, kdy přesně se ke knize dostal. Později se však tento svazek opět vrátil do Olomouce, když přešel do vlastnictví olomouckého kanovníka Jana Bedřicha Breinera. Ten jej následně daroval jezuitské koleji v Olomouci, která se stala jeho posledním vlastníkem předtím, než byl během švédského vpádu odvezen jako válečná kořist.¹⁹⁶

U některých knih naopak není známo, kdo byl jejich prvním majitelem; dochovaly se až informace o pozdějších vlastnících. To je případ **faráře Šimona Simonideise**, který roku 1613 získal *Agendu caerimonialia secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis* od neznámé osoby. V roce 1621 pak knihu věnoval kartuziánskému klášteru v Brně.¹⁹⁷

Podobná situace se týká exempláře *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis*, která se dochovala v Univerzitní knihovně v Gotě a pravděpodobně pochází ze švédské knižní kořisti. Není ale známo, kde se kniha nacházela před jejím odvezením do Švédska. Dnes je součástí sbírek Forschungsbibliothek ve městě Gotha.¹⁹⁸

6.4.1.3. Šlechtické prostředí

Mimo církevní prostředí je známa pouze jedna osobnost ze šlechtických kruhů, u níž lze s jistotou potvrdit, že byla Pavlovským obdarována – již zmíněný **Vilém z Rožmberka**. Tento český velmož patřil mezi klíčové spojence olomouckého biskupa a lze předpokládat, že si Pavlovský usilovně udržoval jeho přízeň nejen prostřednictvím běžných darů, jako bylo víno či zvěřina, ale také formou knižních darů.¹⁹⁹

Tuto skutečnost dokládají dvě dochovaná díla: protiluteránská polemika *Katholitské Glozy* a liturgická příručka *Agenda caerimonialia secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis*. Ačkoliv druhý z těchto spisů představuje spíše „úřední text“, ve světle významu svého příjemce mohly nabývat symbolické hodnoty. Mohly fungovat jako výraz prestiže, důvěry a příslušnosti k ideovému okruhu katolické hierarchie.²⁰⁰

¹⁹⁵ Příloha, exemplář č. 46.

¹⁹⁶ Příloha, exemplář č. 1.

¹⁹⁷ Příloha, exemplář č. 48.

¹⁹⁸ Příloha, exemplář č. 47.

¹⁹⁹ Viz exempláře níže.

²⁰⁰ Příloha, exemplář č. 23 a 51.

Pro šlechtice mohly tyto dary znamenat nejen uznání jeho postavení, ale i potvrzení loajality vůči katolické církvi. Vilém z Rožmberka si těchto darů velmi vážil, o čemž svědčí i jeho vlastnoruční exlibris *WR* v obou exemplářích. Pravděpodobnější varianta se přiklání k tvrzení, že šlo o označení samotných jezuitů, že šlo o dar Viléma z Rožmberka.²⁰¹

U polemického spisu je doloženo, že zůstal součástí rodové knihovny Rožmberků, neboť nese osobní značku Vilémova bratra Petra Voka z Rožmberka.²⁰² *Agendu caerimonialia* naproti tomu Vilém z Rožmberka daroval jezuitské koleji v Českém Krumlově. Tuto kolej založil spolu s knihovnou v roce 1584 a již na počátku jejího působení ji obdaroval nejen liturgickými tiskovinami, ale také dalšími prakticky a světsky zaměřenými knihami a finančními prostředky. Celkem se jednalo o 114 tištěných děl.²⁰³

Je však ku škodě, že se kromě darů **Vilémovi z Rožmberka** nepodařilo vypátrat žádné další exempláře nesoucí vlastnické značky dalších Pavlovského spojenců z řad šlechty, jako byli například Vratislav z Pernštejna, Adam II. z Hradce, Jiří z Lobkovic a další.²⁰⁴ Není důvod se domnívat, že tito ani jiní významní představitelé nebyli Pavlovským obdarováni žádným knižním darem. Spíše je třeba uvažovat o možnostech, které připouštějí přirozené zničení knih vlivem času nebo jejich putování mezi jednotlivými majiteli, aniž by kdokoli z nich zanechal vlastnickou značku či jiný provenienční záznam.²⁰⁵

Pouze v případě významného moravského šlechtice **Adama z Ditrichštejna** (1527-1590) existuje jeden exemplář Pavlovského knihy, který lze s vysokou pravděpodobností spojit právě s jeho osobou. Jedná se o teologické dílo *Tractatus Henrici Blyssemii Societatis Iesu*.²⁰⁶ Klíčovým důkazem je jeho uvedení na straně 63 v katalogu ditrichštejské rodové knihovny, který byl sestaven v roce 1614 z podnětu Adamova nejmladšího syna, kardinála Františka z Ditrichštejna.²⁰⁷

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ SMÍTKOVÁ et al., *Jezuitské fondy Národní knihovny ČR ve světle provenienčního průzkumu*, 2021, s. 28, VESELÁ, *Knihy na dvoře Rožmberků*, 2005, s. 38-39.

²⁰⁴ PÁNEK, *Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský*, 2009, s. 20-23.

²⁰⁵ PIŠNA, *Co přinese výzkum proveniencí?*, 2013, 63.

²⁰⁶ Signatura Varia 121, *Databáze dochovaných knih*, c2024, v příloze, exemplář č. 2.

²⁰⁷ Brno: Moravská zemská knihovna, fond G 12 (Cerroniho sbírka II), č. 117, *Catalogus librorum. Instructissimae iuxta atque locupletissimae Bibliothecae. Illustrissimi Principis et Domini, Domini Francisci Cardinalis a Diettrichstein. In Arce Nicolspurgensi. FF.a Georgio Dingenuero, Dingenuer, Georg, cca 1614*, s. 63

6.4.2. Sekundární šíření knih po biskupově smrti

6.4.2.1. Osoby

Se smrtí Stanislava Pavlovského se jeho knižní majetek vydal jinou cestou než za života svého majitele, který jej aktivně šířil ve snaze podpořit rekatolizační úsilí katolické církve. Jeho další osud, tedy formu druhotné distribuce, již určovaly zájmy a potřeby nových vlastníků.²⁰⁸

Jeho knihy se v průběhu času ocitly ve vlastnictví různých osob, nebo se staly součástí regionálního knižního trhu. V obou případech se dostaly do rukou nových majitelů buď formou daru, nebo prostřednictvím koupě.²⁰⁹

Mezi ty, kterým se poštěstilo získat knihu nesoucí Pavlovského supralibros, patřili zástupci jak církevního prostředí – například biskup **František z Ditrichštejna**, kanovník **Jan Bedřich Breiner** či olomoucký apoštolský protonotář **Melchior Franciscus Pollinger** – tak i představitelé světského stavu. Příkladem je brněnský luteránský lékař **Jakub Praetorius z Perlenberka**, který získal jeden z Pavlovského svazků opatřený supralibros na knižním trhu v Brně.²¹⁰

Knihy, které kolovaly po smrti Stanislava Pavlovského, nemohly pocházet přímo z jeho osobního majetku, neboť ten připadl kroměřížské kapitule. „*Pavlovský totiž zhotovil 12. srpna 1579 na Mírově jakousi formou závěti, že po jeho smrti veškerý jeho movitý i nemovitý majetek zůstane biskupství a jeho příbuzní ani přátelé na nic nebudou mít nárok.*“²¹¹

Je tedy zřejmé, že se kapitula jen tak nevzdala knih, které patřily zesnulému biskupovi – zvláště těch, jež nesly jeho osobní supralibros. To však nemuselo nutně znamenat trvalý a nevratný stav, se kterým by nebylo možné dále nakládat. Příležitost k přístupu ke knihám z Pavlovského pozůstalosti se naskytla již za episkopátu kardinála Františka z Ditrichštejna.²¹²

Touto příležitostí byl vznik samostatného biskupského archivu, který se začal formovat ke konci 16. století. Nedošlo přitom k žádné jednorázové, systematické odluce či vytřídění staršího materiálu – k přesunu knih do jiných lokalit docházelo spíše postupně, dle aktuálních potřeb, zejména na počátku 17. století. Z části knih, které zůstaly v Kroměříži, využil později sám kardinál Ditrichštejn některé svazky opětovně jako cílené knižní dary.²¹³

František z Ditrichštejna mohl sehrát významnou roli při zprostředkování knižního daru z Pavlovského knihovního fondu, který byl věnován františkánskému klášteru v Kroměříži. Prvním z těchto darů byl polemický spis *Rozmlauwánij Křestianské O Ceremonijch*. Druhým pak *Acta et*

²⁰⁸ Příloha obecně.

²⁰⁹ VESELÁ, *Knihovny olomouckých kanovníků*, 2023, s. 9-10.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ ŠTĚPÁN, *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského*, 2009, s. 16.

²¹² Dle sdělení Lenky Veselé.

²¹³ Tamtéž.

Constitutiones Synodi Olomucensis – kniha zachycující průběh a závěry diecézní synody, svolané olomouckým biskupem Stanislavem Pavlovským z Pavlovic dne 12. listopadu 1591.²¹⁴

Při založení františkánského kláštera v Kroměříži roku 1611 mohl František z Ditrichštejna – obdobně jako u jiných jím založených institucí – obohatit klášter o zmíněné knihy, byť se jedná pouze o spekulaci. Tyto knihy mohly pocházet z biskupské kanceláře či z knihovny kroměřížského zámku.²¹⁵

Další knihy se na počátku 17. století postupně přesouvaly z biskupské kanceláře, jejíž součástí byl i biskupský archiv propojený s archivem olomoucké kapituly, právě do vlastnictví samotné kapituly. Právě odtud mohly pocházet i další svazky, mezi nimiž lze jmenovat například významné dílo renesanční astronomie a instrumentální vědy *Elucidatio fabricae ususque astrolabii*, pedagogicko-teologický spis *Poedagogia* nebo klíčový text hermetické tradice *Pymander*.²¹⁶

Není však známo, zda byla součástí tohoto daru také *Agenda caerimonialia secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis*. Ačkoli nese supralibros Františka z Ditrichštejna, její zařazení mezi knihy určené přímo františkánskému klášteru není doloženo.²¹⁷

František z Ditrichštejna se vedle své mecenášské činnosti intenzivně věnoval také rozšiřování rodové knihovny. Hlavní fáze jejího rozkvětu nastala po roce 1620. Až do své smrti se mu podařilo získat celou řadu cenných knižních celků.²¹⁸

Díky konfiskaci knihovny brněnského luteránského lékaře **Jakuba Praetoria z Perlenberka** získal mimo jiné další svazek nesoucí Pavlovského supralibros – soubor lékařských doporučení *Consultationes medicae*.²¹⁹

Způsob, jakým se Ditrichštejn dostal k již zmíněné *Agenda caerimonialia secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis*, nelze s jistotou určit. Je možné, že ji získal ještě před rokem 1620. Z dochovaných pramenů však vyplývá, že jeho akviziční činnost v tomto období nebyla nijak rozsáhlá a knihovna se tehdy rozrůstala pouze o jednotlivé svazky.²²⁰

Některé knihy s Pavlovského supralibros urazily za svými novými majiteli poměrně dlouhou cestu. Inspektor švédské královské knihovny **Edmund Gripenhielm** získal například protiluteránský polemický spis *Danck und Abdanck Sigmunda Ernhoffera*. Ačkoli není znám původní majitel tohoto exempláře, lze dohledat, jak se kniha dostala do Gripenhielmových rukou. Stalo se tak formou

²¹⁴ Příloha exemplář, č. 22 a 46.

²¹⁵ Viz exempláře níže.

²¹⁶ Příloha, exemplář č. 11, 16 a 25.

²¹⁷ Příloha, exemplář č. 150.

²¹⁸ TRANTÍREK, *Dějiny mikulovské zámecké knihovny*, 1963, s. 8-9.

²¹⁹ TRANTÍREK, *Dějiny mikulovské zámecké knihovny*, 1963, s. 8-9, Tabulka, exemplář č. 15.

²²⁰ TRANTÍREK, *Dějiny mikulovské zámecké knihovny*, 1963, s. 8-9, Tabulka, exemplář č. 50.

neformálního daru od švédského krále Karla X. Gustava. Ten mu udělil právo vybírat si z duplikátů uložených v knihovně exempláře pro svou soukromou sbírku. Zmíněný svazek nesporně pocházel ze švédské válečné kořisti, která byla odvezena z českých zemí v letech 1646–1648 během poslední fáze třicetileté války.²²¹

6.4.2.2. Instituce

Soukromé osoby však netvořily jediný okruh příjemců knih nesoucích biskupovo supralibros. Pavlovského institucionální distribuční síť zahrnovala široké spektrum katolických institucí s velmi rozmanitým geografickým zastoupením. Podobně jako v případě soukromých vlastníků měly i tyto knihy často pestrý a mnohdy nejasný osud. Ne vždy je známo, jakým způsobem se do dané knihovny dostaly, za jakých okolností, nebo kdo byli jejich předchozí majitelé.²²²

Někdy lze z provenienčních záznamů vyčíst konkrétní datum a název lokality. Situace se však komplikuje ve chvíli, kdy se snažíme určit, o kterou konkrétní instituci se v dané lokalitě jedná. To platí i pro exemplář *Agenda caerimonialia secundum ritum cathedralis ecclesiae Olomucensis*, jenž nese provenienční záznam kostela či fary v Bystřici s datem z roku 1650. Přesné určení, o který kostel se jedná, však není možné.²²³

Před rokem 1650 totiž existovaly hned tři možné lokality s tímto názvem, v nichž se daný exemplář mohl v uvedeném roce nacházet: Bystřice u Benešova (Římskokatolická farnost Bystřice u Benešova), Bystřice nad Pernštejnem (Farní kostel sv. Vavřince) a Bystřice pod Hostýnem (Chrám sv. Jiljí).²²⁴

Stejně tak nelze přesně určit okolnosti, které *Agendu* do této lokality přivedly. Jednou z možných variant je, že se kniha během chaosu třicetileté války opakovaně přesouvala z místa na místo, až se nakonec dostala do majetku místního kostela. Jinou možností je, že ji vlastnili místní faráři, kteří ji ponechali na faře, kde následně zůstala.²²⁵

Datum uvedené u této *Agendy*, tedy rok 1650, nepředstavuje ojedinělý případ pozdní datace. To může naznačovat, že knihy se v daných knihovnách nacházely již delší dobu, avšak k jejich oficiálnímu zapsání či označení došlo až později. Samozřejmě existují i takové exempláře, které sice nesou pozdní dataci, ale jejich přítomnost v konkrétní instituci či okruhu je možné vztáhnout k období poměrně blízkému době Pavlovského působení.²²⁶

²²¹ Příloha, exemplář č. 7.

²²² Příloha obecně.

²²³ Příloha, exemplář č. 49.

²²⁴ Římskokatolická farnost Bystřice u Benešova, 2025, *Historie města Bystřice nad Pernštejnem*, 2022, STARÝ, *Příspěvek k životopisu prostějovského malíře Františka Antonína Sebastiniho*, 1932, s.50, *Památky*, 2025.

²²⁵ Zmíněný exemplář, viz výše.

²²⁶ Příloha obecně.

Vhodným příkladem je **Jezuitská kolej Nanebevzetí Panny Marie v Brně**, ke které se vážou hned tři dochované exempláře knih s Pavlovského supralibros. Prvním z nich je *Catechismus ex Decreto Concilii Tridentini*, zastoupený ve dvou exemplářích – jeden nese dataci z roku 1606, druhý je bez datace. Třetím exemplářem je polemičké dílo *O poznání Cyrkwe Swaté*, které bylo do knihovny zaneseno v roce 1630, avšak později bylo přesunuto do **Univerzitní knihovny v Olomouci**.²²⁷

Tato univerzitní knihovna později získala ještě další dva svazky: *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis*, jež pocházela z **Cisterciáckého kláštera Nanebevzetí Panny Marie ve Velehradě**, a *Agendu seu Modus administrandi* z **Cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně**. Oba tisky do knihovny pravděpodobně přešly někdy v průběhu 18. století.²²⁸

Časové rozpětí mezi datací z let 1606 a 1630 může naznačovat, že se knihy nacházely v rukou dvou různých církevních vlastníků, kteří působili při **Jezuitské koleji Nanebevzetí Panny Marie v Brně**. Z tohoto důvodu mohly být provenienční záznamy doplněny až v okamžiku, kdy byly knihy do knihovny oficiálně přijaty, například formou odúmrtního práva.²²⁹

Dalším možným vysvětlením je, že šlo o dary od soukromých osob, které knihy získaly dříve přímo od Pavlovského, avšak samy přímo nepůsobily v dané instituci. Takový scénář byl v raně novověké praxi poměrně častý, a proto není nutné, aby byli dárce přímo spojeni s kolejí.²³⁰

Zcela nelze vyloučit ani možnost, že některé z těchto svazků pocházely přímo od Pavlovského. Zejména v případě exempláře s datací 1606 je třeba vzít v úvahu, že tento rok není příliš vzdálen od doby Pavlovského působení, a přímý dar je zde tedy reálnou možností.²³¹

Podobně jako v případě knihovny **Jezuitské koleje Nanebevzetí Panny Marie v Brně** se některé svazky mohly dostat také do knihovny **Strahovského kláštera v Praze**. Z provenienčního záznamu jednoho z exemplářů vyplývá, že latinský gramatický spis *Grammaticae institutionis libri septem* se do strahovské knihovny dostal patrně již na počátku 17. století, případně ještě dříve.²³²

Druhý dochovaný svazek – dílo o kazatelské rétorice *De rhetorica ecclesiastica* – je bohužel bez datace. Lze však předpokládat, že do knihovny mohl dorazit ve stejném období, případně krátce poté.²³³

²²⁷ Příloha, exemplář č. 31, 32 a 33.

²²⁸ Příloha, exemplář č. 35 a 38.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž.

²³¹ Tamtéž.

²³² Příloha, exemplář č. 21.

²³³ Příloha, exemplář č. 29.

Strahovská knihovna nebyla jedinou pražskou církevní institucí, kam doputovala kniha opatřená reprezentativní značkou Stanislava Pavlovského. Další obdarovanou institucí byl **Klášter františkánů observantů u Panny Marie Sněžné v Praze**, kam v roce 1658 zamířila kronika *Epitome rerum Hungaricarum*.²³⁴

Blízko k přímému daru má i teologický spis *Des heiligen fürtrefflichen und warhafftigen alten Lehrers aus Franckreich*, který obsahuje náznak darovacího přípisu určeného pro dosud neznámou olomouckou instituci. Následně byl tento svazek přesunut do vlastnictví kapucínského kláštera v Brně.²³⁵

Lze se domnívat, že se jednalo o snahu poskytnout podporu knižnímu fondu tohoto konventu v počáteční fázi jeho existence, neboť klášter byl založen v roce 1604. Právě v této době mohl kapucínský řád získat také *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis*.²³⁶

Další církevní institucí v Olomouci, která uchovala knihy s Pavlovského supralibros, byl **Biskupský seminář** v Olomouci. Pavlovský tento seminář významně podporoval – jak finančně, tak prostřednictvím stabilizace jeho správy a organizační struktury. Do fondu semináře náleželo mimo jiné dílo *Censura Orientalis Ecclesiae*, v němž jsou vepsány roky 1626 a 1684.²³⁷

Součástí jiné olomoucké instituce – **Jezuitské koleje** – se stala kazatelská pomůcka *Synopsis ad piam concionem*. Původně patřila **Martinu Václavu z Greifenthalu**, avšak není známo, kdy přesně přešla do vlastnictví koleje. Totéž platí i pro filozoficko-logickou učebnici *Dialecticae considerationis libri sex*, jejíž cesta do jezuitské knihovny zůstává nejasná.²³⁸

Ani v případě knih dochovaných v knihovně kláštera augustiniánů na Starém Brně nenastala výrazně lepší situace z hlediska identifikace předchozích majitelů či datace jejich přijetí do fondu. Klášter tyto svazky pravděpodobně obdržel nezávisle na sobě. Jedním z nich je *Variarum libri XII*, který neobsahuje žádný starší provenienční záznam – nachází se v něm pouze mladší razítko knihovny starobrněnských augustiniánů.²³⁹ U tohoto díla se nabízí více možností interpretace vlastnictví. Kniha mohla být určena studentovi nebo učiteli. Nelze však vyloučit ani možnost, že o ni projevil zájem sám Pavlovský, například kvůli osobní snaze o zdokonalení v latinském jazyce. Příjemci těchto knih byli zpravidla osoby ze školního prostředí – mohlo se jednat o studenty oceněné za vynikající studijní

²³⁴ Příloha, exemplář č. 19.

²³⁵ Příloha, exemplář č. 30.

²³⁶ Příloha, exemplář č. 39.

²³⁷ Příloha, exemplář č. 12.

²³⁸ Příloha, exemplář č. 14 a 27.

²³⁹ Příloha, exemplář č. 4.

výsledky či vítěze literárních soutěží, ale také o učitele, které měl dar podpořit v jejich pedagogické činnosti a ve snahách o reformu školství.²⁴⁰

Druhým exemplářem je *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis*, u něhož je **starší vlastnický přípisek přeškrtnutý**. Tento zásah primárně poukazuje na snahu nového majitele upozornit, že původní vlastník již není relevantní. Sekundárně může jít o záměrné úsilí zamezit identifikaci předchozího majitele. To je patrné zejména v případech, kdy je původní jméno zcela přečmárané a nečitelné.²⁴¹

Jinou brněnskou církevní institucí, která získala knihu s Pavlovského supralibros, byl **Benediktinský klášter v Rajhradě**. Do jeho knihovního fondu se biblický komentář španělského jezuitského teologa a filozofa Benita Pereyry *Commentariorum et disputationum in Genesim* dostal až v průběhu 18. století. V blízkosti Brna se nacházel také kartuziánský klášter v Králově Poli, jenž zanechal své rukopisné exlibris v exempláři *Acta et Constitutiones Synodi Olomucensis*.²⁴²

Pochopitelně ne u všech exemplářů lze z provenienčních záznamů spolehlivě vyčíst, které knihovny je v průběhu času uchovávaly ve svých fondech. V případě dvou exemplářů *Agendy seu Modus administrandi* jsou k dispozici pouze marginální informace. U jednoho exempláře je uvedeno, že součástí knihovny Gibaniensis Ecclesiae, již se nepodařilo určit, zatímco u druhého je uvedeno pouze přibližné datování – druhá polovina sedmnáctého století – bez možnosti bližšího určení.²⁴³

Neznámý osud potkal rovněž traktát *De Expresso Dei Verbo = O Zretedlném Slowu Božijm*. Podobně omezené informace máme také o *Compendium catechismi catholici*, zhuštěné verzi římského katechismu, a o polemickém spise *Odpowěd slušná a důwodná na welmi hánliwou a rauhawou Obranu Kancyonálu Bratrského*. V případě prvně jmenovaného díla lze alespoň předpokládat, že mohlo být součástí některé olomoucké instituce, nejpravděpodobněji kapitulní knihovny. U druhého spisu je s jistotou doloženo, že se nacházel v majetku jezuitské instituce, avšak nelze určit, zda šlo o Olomouc nebo Brno.²⁴⁴

Obecně lze u církevních institucí pozorovat, že většina z nich získala knihy s Pavlovského supralibros až dlouho po jeho smrti. K tomuto přenosu docházelo nejčastěji prostřednictvím neznámých soukromých majitelů, v jejichž držení se knihy nacházely mezitím. Jejich majetek se následně – ať už formou daru, nebo skrze uplatnění odúmrtního práva – dostal do vlastnictví daných církevních knihoven.²⁴⁵

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ PIŠNA, *Co přinese výzkum proveniencí?*, 2013, s. 62, Příloha, exemplář č. 43.

²⁴² Příloha, exemplář č. 17 a 42.

²⁴³ Příloha, exemplář č. 36 a 37.

²⁴⁴ Příloha, exemplář č. 13, 26 a 52.

²⁴⁵ Příloha obecně.

7. Závěr

Cílem této práce bylo zjistit, zda dochované knihy se supralibros Stanislava Pavlovského představují rozptýlené torzo jeho osobní knihovny, nebo zda byly využívány k cílené distribuci do konkrétních prostředí za účelem podpory vyšších církevních záměrů.

Během výzkumu se podařilo rozšířit přehled tisků s Pavlovského supralibros – z textu Jana Kašpara (třicet jedna exemplářů) a Databáze švédské knižní kořisti (patnáct exemplářů) - o dalších šest exemplářů. Nicméně z již potvrzených knih se nepodařilo dohledat tři exempláře nalezených Janem Kašparem.

Výsledky výzkumu nasvědčují variantě, která podporuje využití knih biskupem jako prostředku rekatolizační strategie. Menší skupinu představují tituly netradiční povahy, pohybující se na pomezí osobní a pracovní literatury. V těchto případech nelze s jistotou určit, zda se jednalo o Pavlovského soukromé svazky, nebo o cíleně šířené „knižní dary“ nenáboženského obsahu.

Počet dochovaných exemplářů jednotlivých titulů nesvědčí o systematickém budování soukromé knihovny. Je nepochybné, že Pavlovský mohl vlastnit knihy, které mu byly osobně blízké a mohly sloužit k soukromé četbě. Nic však nenasvědčuje tomu, že by právě dochované exempláře tuto roli plnily.

Pokud Pavlovský osobní knihovnu skutečně měl – mohla čítat desítky až nižší stovky svazků – je pravděpodobné, že byla součástí biskupské kanceláře či archivu, tedy prostoru v bezprostředním sousedství jeho rezidenčních pokojů. Neexistují však žádné dochované prameny, které by tuto hypotézu blíže doložily. Zároveň nemáme doklad o tom, že by kdy existoval oficiální název pro takový prostor.

Jiná situace stála u zrodu knihoven pražského arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice a probošta pražské kapituly Jiřího Bartholda Pontanuse z Breitenberka. Brus budoval knihovnu, kterou později předal pražskému arcibiskupství. Pontanus se kromě budování knihovny věnoval i distribuci knih. Svou knihovnu také daroval s cílem, aby podpořil církevní institucionální knihovnu, konkrétně pražskou kapitolu. Pavlovský neplánoval založit „biskupskou knihovnu“. Zvolil jiný, respektive rozšířenější přístup. Namísto zřízení fyzické knihovny se rozhodl, že celá olomoucké diecéze bude představovat jednu velkou rozprostřenou knižní síť, kterou bude rozvíjet, aby mohla sloužit účelům jeho i katolické církve.

Převážná většina dochovaných exemplářů jasně nasvědčuje pracovnímu charakteru Pavlovského knižního fondu. Biskup knihy osobně vybíral, dohlížel na jejich vydání, přípravu a tisk. Následně je cíleně distribuoval do vybraných prostředí. Svými knhami zásoboval jak jednotlivce, tak instituce v rámci své diecéze – se záměrem posílit vzdělanost i morální úroveň duchovenstva.

Obdarovával také vlivné osobnosti z obou konfesních táborů. Katolickým šlechticům zasílal knižní dary jako projev uznání a nástroj upevnění vzájemné přízně, od nichž mohl očekávat budoucí podporu. Současně měly tyto dary posilovat jejich věrnost katolické víře. V případě nekatolických šlechticů lze předpokládat záměr destabilizovat jejich náboženské přesvědčení a přivést je zpět k „jediné pravé víře“.

Tato práce zároveň nabízí nový pohled na funkci supralibros – nejen jako osobní vlastnické značky, ale i jako nástroje veřejné reprezentace a pracovního působení.

Další výzkum může přinést nové poznatky zejména v případě rozšíření analýzy i na soubor dosud nezpracovaných čtyřiceti exemplářů dochovaných v Univerzitní knihovně ve Vratislavi.²⁴⁶ Ty by mohly přispět k hlubšímu poznání distribuce a funkce Pavlovského knižního fondu v širším kontextu.

²⁴⁶ Informaci a počet uvádí Jan Kašpar, viz KAŠPAR, *Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa*, 2014, s. 15.

8. Soupis použité literatury a zdrojů

Literatura

BALCÁREK, Pavel. *Kardinál František Ditrichštejn: 1570-1636 : gubernátor Moravy*. Sv. 35. Osobnosti českých a moravských dějin. České Budějovice: Veduta, 2007. ISBN 978-80-86829-30-2.

BALCÁREK, Pavel. Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba. In: BALCÁREK, Pavel, MLČÁK, Leoš (ed.). *Kardinál František z Dietrichsteina (1570-1636): prelát a politik neklidného věku*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2008, s. 13-21. ISBN 978-80-87149-06-5.

BOLDAN, Kamil. *Počátek českého knihtisku*. Praha: Scriptorium, 2018. ISBN 978-80-88013-69-3.

BOLDAN, Kamil a URBÁNKOVÁ, Emma. *Rekonstrukce knihovny Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic: katalog inkunábulí roudnické lobkovické knihovny*. Praha: Národní knihovna ČR, 2009. ISBN 978-80-7050-573-1.

BREITENBACHER, Antonín. Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem. *Časopis Matice moravské*. 1906, roč. 30, č. 2, 3, 4, s. 97-134, 228-270, 349-373. ISSN 0323-052X.

CONNELL, Francis J. Censorship and the Prohibition of Books in Catholic Church Law. *Columbia Law Review*. May, 1954, roč. 54, č. 5, s. 699-709.

DRŠKA, Václav a SUCHÁNEK, Drahomír. Tridentský koncil a jeho reformní opatření – 2. část. *Revue církevního práva = Church Law Review*. 2017, roč. 23, č. 4, s. 73-91.

HERMAN, Magdalena. Polish Bibliophile in Moravia. Bindings of Books and Print Albums from Jan Ponętowski's Collection. In: ZLATOHLÁVKOVÁ, Eliška (ed.). *Collections in Early Modern Era*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2024, s. 132-152. ISBN 9788024465234.

JAKUBEC, Ondřej. Olomoučtí biskupové a konfesní poměry v Olomouci v potridentském období. In: JAKUBEC, Ondřej (ed.). *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598): Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2009, s. 31-45. ISBN 978-80-87149-12-6.

JAKUBEC, Ondřej. *Kulturní prostředí a mecenáš olomouckých biskupů potridentské doby. Umělecké objednávky biskupů v letech 1533-1598, jejich význam a funkce*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0679-9.

JAKUBEC, Ondřej. "Sebekonfesionalizace" a manifestace katolicismu jako projev utváření konfesní uniformity na předbělohorské Moravě. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica. Sborník prací historických 31*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, s. 101-114. ISBN 80-244-0326-9.

JAKUBEC, Ondřej. Stanislav Pavlovský z Pavlovic - mecenáš věku konfesionalizace. In: JAKUBEC, Ondřej (ed.). *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598): Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2009, s. 55-66. ISBN 978-80-87149-12-6.

JAKUBEC, Ondřej. Úvodem. Stanislav Pavlovský z Pavlovic - olomoucký biskup rudolfínské éry. In: JAKUBEC, Ondřej (ed.). *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598): Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2009, s. 8-11. ISBN 978-80-87149-12-6.

JANIŠ, Dalibor. Rukopis Tovačovské knihy z roku 1511 ze sbírky Starých tisků Moravského zemského archivu v Brně. *Studie o rukopisech*. 2016, roč. 46, č. 1, s. 133-149. ISSN 0585-5691.

KAŠPAR, Jan. Exempláře starých tisků s vlastnickými vazbami olomouckého biskupa Stanislava II. Pavlovského dochované na území České republiky. *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. 2014, roč. 59, č. 1-2, s. 13-20. ISSN 0036-5351.

KOWALSKI, Waldemar. Change in Continuity: Post-Tridentine Rural and Township Parish Life in the Cracow Diocese. *The Sixteenth Century Journal*. Fall, 2004, roč. 35, č. 3, s. 689-715. ISSN 03610160.

Krása šlechtických exlibris a supralibros: katalog výstavy : Státní zámek Konopiště 25.7.-25.9.2022. České Budějovice: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2022. ISBN 978-80-88446-01-9.

MĚSÍC, Cyril. Byla zámecká knihovna v Kroměříži vyloupena Švédy v roce 1643? *Muzejní a vlastivědná práce: Časopis Společnosti přátel starožitností*. 2001, roč. 39, č. 3, s. 174-177. ISSN 0027-5255.

PÁNEK, Jaroslav. Biskup a kancléř: (Stanislav Pavlovský a Vratislav z Pernštejna 1579-1582 a jejich úloha v počátcích rekatolizace Moravy). *Časopis Matice moravské*. 1994, roč. 113, č. 1, s. 35-47. ISSN 0323-052X.

PÁNEK, Jaroslav. K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době: (zprostředkovatelská úloha světských a církevních vrchností). *Documenta Pragensia*. 1990, roč. X, č. 1, s. 239-255.

PÁNEK, Jaroslav. Olomoucký biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic. Duchovní kníže na prahu rekatolizace českých zemí. In: JAKUBEC, Ondřej (ed.). *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598): Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2009, s. 15-30. ISBN 978-80-87149-12-6.

PÁNEK, Jaroslav. Prelát jako prostředník mezi dvěma národy: (postavení olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského v česko-polských vztazích na sklonku 16. století.). In: *Ad vitam et honorem: profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*. Brno: Matice moravská, 2003, s. 351-361. ISBN 80-86488-13-6.

PEŘINKA, František Václav. *Dějiny města Kroměříže. Díl druhý. Část 1 a 2: Dějiny let 1619-1695*. Kroměříž: Nákladem kroměřížského národního výboru a osvětového sboru, 1947.

PIŠNA, Jan. Co přinese výzkum proveniencí výzkumu čtenářské kultury raného novověku a naopak? *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. 2013, roč. 58, č. 3-4, s. 59-65. ISSN 0036-5351.

RIDEAU-KIKUCHI, Catherine. Erhard Ratdolt's Edition of Sacrobosco's Tractatus de sphaera: A New Editorial Model in Venice? In: VALLERIANI, Matteo a OTTONE, Andrea (ed.). *Publishing Sacrobosco's De sphaera in Early Modern Europe: Modes of Material and Scientific Exchange*. Springer, 26 April 2022, s. 61-98. ISBN 978-3-030-86599-3.

SAHEB, Jan. K procesu rekatolizace na Moravě v prvních desetiletích po tridentském koncilu (do roku 1619): s přihlédnutím k poměrům na tzv. mensálních statcích olomouckého biskupství. *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada společenských věd*. 2016, roč. 30, č. 1, s. 14-26.

SCIALABBA, Karen. The Protestant Reformation and Catholic Publishing. *Journal of Religious & Theological Information*. 2013, roč. 12, č. 3-4, s. 71-89. ISSN 1047-7845.

SKÝBOVÁ, Anna. Knihovna arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice. In: *Knihtisk a kniha v českých zemích od husitství do Bílé hory: sborník prací k 500. výročí českého knihtisku*. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1970, s. 239-256.

SMÍTKOVÁ, Alena Císařová; PALÍČKOVÁ, Tereza a VACKÁŘOVÁ, Jana. Jezuitské fondy Národní knihovny ČR ve světle provenienčního průzkumu. *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*. 2021, roč. 66, č. 1-2, s. 27-43. ISSN 2570-6861.

STARÝ, P.Fr. Příspěvek k životopisu prostějovského malíře Františka Antonína Sebastiniho. *Ročenka Národopisného a průmyslového musea města Prostějova a Hané*. 1932, roč. 1, č. 9, s. 50.

ŠTĚPÁN, Jan. *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic, v letech 1579-1598*. Olomouc: Danal, 2009. ISBN 978-80-906770-3-6.

ŠTĚPÁN, Jan. "Potřeboval-li by[s]...pro opatření zdraví svého tělesného doktora v lékařství" Nemoci biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic. In: JAKUBEC, Ondřej (ed.). *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598): biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2009, s. 82-85. ISBN 978-80-87149-12-6.

ŠTĚPÁN, Jan. Ve svitu hvězdy a půlměsíce. Heraldika biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic. In: JAKUBEC, Ondřej (ed.). *Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579-1598): Biskup a mecenáš umírajícího věku*. Olomouc: Muzeum umění Olomouc, 2009, s. 67-75. ISBN 978-80-87149-12-6.

TRANTÍREK, Miroslav. *Dějiny mikulovské zámecké knihovny*. . Mikulov: Okresní vlastivědné muzeum, 1963.

VALLERIANI, Matteo a OTTONE, Andrea. Printers, Publishers, and Sellers: Actors in the Process of Consolidation of Epistemic Communities in the Early Modern Academic World. In: VALLERIANI, Matteo a OTTONE, Andrea (ed.). *Publishing Sacrobosco's De sphaera in Early Modern Europe: Modes of Material and Scientific Exchange*. Springer, 26 April 2022, s. 1-23. ISBN 978-3-030-86599-3.

VESELÁ, Lenka. Knihovna Františka z Ditrichštejna v dobovém kontextu: In: *Kardinál František z Ditrichštejna a jeho doba: 29. Mikulovské sympozium, 11.-12. října 2006*. V Mikulově: ČR - Moravský zemský archiv v Brně, [2006], s. 227-238. ISBN 80-86931-22-6.

VESELÁ, Lenka. Knihovny olomouckých kanovníků v letech 1565-1642. *Opera Historica*. 2023, roč. 24, č. 1, s. 7-25.

VESELÁ, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha: Knihovna Akademie věd ČR: Scriptorium, 2005. ISBN 80-86675-06-8.

VESELÁ, Lenka a MAREK, Jindřich. *Collector and Readers: Manuscripts in Czech Libraries of the Rudolphine Period*. BIBLIOLOGIA, 73. Turnhout, Belgium: Brepols Publishers n. v., 2025. ISBN 978-2-503-61798-5. V tisku.

VESELÁ, Lenka. *Švédská knižní kořist z českých zemí*. Praha: Scriptorium, 2025. V tisku.

VESELÁ, Lenka. Švédská knižní kořist z českých zemí a nové perspektivy jejího výzkumu. *Bohemiae Occidentalis Historica*. 2019, roč. 5, č. 2, s. 157-168.

WAGNER, Arkadiusz. Superekslibris biskupa ołomunieckiego Stanisława Pawłowskiego: z badań nad książkowymi znakami własnościowymi polskiej szlachty w XVI wieku. In: KRUSZEWSKIEGO, Tomasz (ed.). *Książka w życiu Kościoła: zbiór studiów*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2009, s. 85-101. ISBN 978-83-231-2336-1.

Online zdroje

Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800 (BCBT). Online. Dostupné z: <https://bcbt.lib.cas.cz/#/>. [cit. -10-22].

CAMPS, Jean-Baptiste a RANDON-FURLING, Julien. *Lost Manuscripts and Extinct Texts: A Dynamic Model of Cultural Transmission*. Online. In: Cornell University. 29 Oct 2022. Dostupné z: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2210.16577>. [cit. 2025-07-01].

Historie města Bystřice nad Pernštejnem. Online. Bystřice nad Pernštejnem: oficiální stránky města. C2022. Dostupné z: <https://www.bystricenp.cz/historie/>. [cit. 2025-07-07].

KPS - Databáze Knihopis. Online. C2015. Dostupné z: <http://www.knihopis.cz>. [cit. 2025-05-04].

MARK, Joshua J. *The Printing Press & the Protestant Reformation*. Online. In: WORLD HISTORY ENCYKLOPEDIA. 18 July 2022. Dostupné z: <https://www.worldhistory.org/article/2039/the-printing-press--the-protestant-reformation/>. [cit. 2025-05-13].

NOSEK, Bedřich. *Exegeze*. Online. In: NEŠPOR, Zdeněk R. (ed.). *Religionistická encyklopedie*. 2024. Dostupné z: [https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/exegeze_\(JKI-J\)](https://rg-encyklopedie.soc.cas.cz/index.php/exegeze_(JKI-J)). [cit. 2025-05-05].

Památky. Online. Římskokatolická farnost Bystřice pod Hostýnem. C2025. Dostupné z: <https://www.farnostbph.cz/index.php/cirkevni-pamatky/22-kostel-sv-jilji>. [cit. 2025-07-07].

Římskokatolická farnost Bystřice u Benešova. Online. In: Arcibiskupství pražské. C2025. Dostupné z: <https://katalog.apha.cz/web/farnosti/1079>. [cit. 2025-07-07].

Švédská knižní kořist z českých zemí: *Databáze dochovaných knih* Online. Praha: Knihovna AV ČR, c2025. Dostupné z: <https://krigsbyte.lib.cas.cz/> [cit. 2025-05-14].

Prameny

Brno: Moravská zemská knihovna, fond G 12 (Cerroniho sbírka II), č. 117, *Catalogus librororum. Instructissimae iuxta atque locupletissimae Bibliothecae. Illustrissimi Principis et Domini, Domini Francisci Cardinalis a Dietrichstein. In Arce Nicolspurgensi. FF.a Georgio Dingenuero, Dingenuer, Georg, cca 1614*.

9. Příloha: Soupis analyzovaných děl

Viz samostatná příloha mimo soubor.